

47

Colecția POVESTIRI ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE

STEFAN ZWEIG

Jucătorul de ȘAH

EDITATĂ DE REVISTA ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ

STEFAN ZWEIG

JUCĂTORUL DE ŞAH

*****

Colecţia "Povestiri Ştiinţifico-Fantastice"

47

STEFAN ZWEIG

JUCĂTORUL DE ŞAH

În româneşte, după versiunea Franceză, de J, POPPER

Pe marele pachebot care, la miezul nopţii, avea să părăsească New Yorkul cu destinaţia Buenos-Aires, domnea obişnuitul du-te-vino din ultimul moment dinaintea plecării. Pasagerii se îmbarcau întovărăşiţi de-o droaie de prieteni, poştaşii, cu şapca pe-o ureche, duceau telegrame şi strigau tot felul de nume prin saloane, se cărau cufere, se aduceau flori, copiii alergau plini de curiozitate de la un capăt la altul al vasului, şi în vremea aceasta, orchestra cânta mai departe, de nimic tulburată.

Punându-mă pe cât puteam la adăpost de necontenita mişcare, vorbeam pe punte cu un prieten, când două-trei fulgerări scăpărară foarte aproape de noi – după cât se pare, era vorba de un personaj important pe care-l fotografiau în grabă, înaintea plecării. Tovarăşul meu aruncă într-acolo o privire şi prinse a zâmbi: „Aveţi pe bord o pasăre rară: Czentovic”. Şi cum eu nu prea dădeam semne că aş fi înţeles despre cine era vorba, el adăugă în chip de explicaţie: „Mirko Czentovic, campion mondial de şah. După ce a străbătut Statele Unite de la est la vest şi a ieşit învingător în toate turneele, se duce să culeagă noi lauri în Argentina”.

De data asta mi-adusei aminte de tânărul campion şi de câteva amănunte ce-i ilustrau uimitoarea carieră. Prietenul meu, un mai atent cititor al ziarelor decât mine, îmi completă amintirile cu o seamă de anecdote.

Cam cu un an înainte, Czentovic devenise dintr-o dată egalul celor mai celebri maeştri şahişti. Alehin, Capablanca, Tartakover, Asker, Bogoliubov nu mai aveau nimic ce să-l înveţe. Din 1922, de când Rzecevski, copilul-minune de 7 ani, se distinsese în campionatul de la New York, nu se mai pomenise ca un om atât de obscur sa atragă în mod atât de strălucit atenţia lumii asupra ilustrei asociaţii a jucătorilor de şah. Facultăţile intelectuale ale lui Czentovic nu puteau îngădui sub niciun motiv să i se prevadă un viitor strălucit. Circula zvonul că acest campion era incapabil să scrie o frază, chiar în limba sa, fără a comite greşeli de ortografie, şi că, aşa cum susţinea un partener scos din fire, „lipsa lui de cultură era de-a dreptul universală”.

Czentovic era fiul unui biet barcagiu de pe Dunăre, a cărui luntre fusese scufundată într-o noapte de un vapor încărcat cu grâne. La moartea tatălui său, copilul, care nu avea mai mult de doisprezece ani, fu adoptat de preotul din satul său, iar acesta îşi dădu toată osteneala ca să-l facă pe băiatul indiferent şi tăcut să-şi înveţe lecţiile pe care nu izbutea să le înţeleagă la şcoală.

Strădaniile sale rămaseră însă, fără niciun rezultat. Mirko îşi apleca fruntea sa înaltă asupra literelor care îi fuseseră explicate până atunci de o sută şi de o mic de ori şi le contempla cu ochii pierduţi în gol; creierul său nu era capabil să păstreze nici măcar cele mai elementare noţiuni. La paisprezece ani mai socotea încă pe degete şi se apuca să citească o carte sau un ziar numai cu preţul unor uriaşe eforturi. Totuşi nu s-ar fi putut afirma că dădea dovada de lipsă de bunăvoinţă. El îndeplinea fără să crâcnească tot ceea ce i se cerea: căra apă, tăia lemne, muncea la câmp, curăţa bucătăria: într-un cuvânt, răspundea conştiincios, dar cu o încetineală ce te scotea din sărite, tuturor serviciilor ce i se pretindeau.

Dar ceea ce stârnea îndeosebi durerea bunului preot

era completa indiferenţă a protejatului său. De nimic nu se apuca din propria lui voinţă. Niciodată nu-l frământa vreo întrebare, niciodată nu se juca cu copiii de o vârstă cu el; cum îşi mântuia treaba, putea fi văzui stând undeva, într-un ungher al odăii, cu un aer vag, absent, ca o oaie la păscut, fără să manifeste cel mai mic interes faţă de ceea ce se întâmpla în jurul său. Cum se înnopta, preotul îşi aprindea luleaua şi, ca-n fiecare zi, începea sa joace cu jandarmul cele trei partide de şah. Tânărul îşi apropia atunci de masă clădăraia sa le păr blond şi fixa în tăcere masa de şah cu ochii lui pe care-i bănuiai adormiţi şi nepăsători sub pleoapele grele.

Într-o seară de iarnă, în timp ce cei doi parteneri erau cufundaţi în jocul lor. Se auzi clinchetul tot mai apropiat al clopoţeilor unei sănii ce aluneca în plină viteză pe zăpada de pe uliţă. Un ţăran, cu o şapcă ninsă, dădu buzna în casă şi-l rugă pe preot să vină să-i facă maslul mamei sale bătrâne, care era pe patul de moarte. Preotul îl urmă fără să mai zăbovească. Jandarmul, care nu-şi golise încă paharul cu bere, îţi aprinse din nou luleaua şi se apucă să-şi tragă pâslarii grei, pregătindu-se de plecare. Deodată îşi dădu seama că Mirko nu-şi mai dezlipea privirea de la partida începută.

„Ei bine, nu cumva ai vrea s-o termini tu?” – rosti el în glumă, căci era convins că tânărul acela adormit n-ar fi putut să mişte corect niciun pion de pe masa de şah.

Băiatul ridică timid capul, făcu semn că da şi se aşeză în locui preotului. Şi iată că, din paisprezece mişcări, jandarmul fu bătut şi silit să recunoască că nu-şi datora înfrângerea unei neglijente din partea sa. Cea de-a doua partidă avu acelaşi rezultat.

„Dar ăsta-i măgarul lui Balaam!” – strigă preotul când se întoarse, minunându-se din cale-afară. Şi îi explică jandarmului, mai puţin priceput ca el în ale Scripturii, cum, cu două mii de ani în urmă, se înfăptuise o minune

asemănătoare: o creatură necuvântătoare a rostit pe nepusă masă vorbe pline de înţelepciune.

În ciuda orei înaintate, inimosul preot nu-şi putu înfrâna dorinţa de a-şi măsura puterile cu protejatul său. Mirko îl bătu cu uşurinţă. Juca încet, cu tenacitate, fără să se tulbure şi nu-şi ridica niciodată fruntea înaltă, aplecată asupra mesei de şah. Dar siguranţa tacticii sale era în afară de orice îndoială; nici jandarmul şi nici preotul nu reuşiră, în zilele următoare, să-i câştige vreo partidă. Preotul, care cunoştea mai bine decât oricine cât de-n urmă rămăsese pupilul în alte domenii, nu mai putea de curiozitate să ştie care erau limitele acestui dar, ce-i fusese hărăzit. Într-o bună zi, îl luă pe Mirko şi-l duse la bărbierul satului, porunci şi i se tundă ciuful de păr de culoarea paiului, ca să arate mai acătării, îl urcă în sanie şi porni spre micul orăşel din apropiere. Cunoştea acolo câţiva şahişti fanatici, mai tari decât el, care puteau oricând fi găsiţi la o masa, într-un colţ al cafenelei din Piaţa Mare.

Când intră, împingând înaintea lui pe băiatul de cincisprezece ani, cu părul cânepiu, cu obrajii roşii şi îmbrăcat cu cojoc, clienţi obişnuiţi ai localului făcură ochii mari. Tânărul, cu privirea sfielnică plecată în jos, nu se clinti până ce nu fu chemat la una din mese. Pierdu prima partidă fiindcă nu-l văzuse niciodată pe inimosul său protector şi nici pe jandarm folosind deschiderea siciliană. La a doua partidă făcu remiză cu cel mai bun jucător al societăţii, iar la următoarele îi bătu pe toţi, unul după altul.

Astfel un mic orăşel iugoslav a fost teatrul unui eveniment neobişnuit, iar notabililor oraşului le-a fost dat să fie martorii senzaţionalului debut al acestui campion plecat de la coada vacii. Luară în unanimitate, hotărârea să-l reţină pe tânărul minune până a doua zi, pentru a avea vreme să informeze de prezenţa sa şi pe ceilalţi

membri ai clubului, şi îndeosebi pe bătrânul conte Simczic, un fanatic al şahului. Preotul, care-şi privea pupilul cu o mândrie până atunci încă neîncercată, nu-şi putea neglija, totuşi, obligaţiile sale duminicale: se declară gata să-l lase pe Mirko în grija acelor domni ca să arate şi mai bine ce era în stare. Instalat la hotel, pe cheltuiala jucătorilor, tânărul Czentovic văzu pentru prima oară în seara aceea o încăpere prevăzută cu un mâner de tras apa…

Duminică după-amiază, într-o sală înţesată de lume, băiatul rămase ţintuit locului patru ore încheiate în faţa mesei de şah şi-şi bătu toţi adversarii; nu rosti nicio vorba, nu ridica ochii. Cineva propuse o simultană. Cu mare greutate reuşiră să-i explice ce se înţelegea prin asta: trebuia să joace el singur împotriva mai multor parteneri. Dar de îndată ce pricepu, el şi execută fără zăbavă tot ce i se ceruse; trecea tacticos de la o masă la alta, scârţâind din pantofii săi grosolani, şi, ca să n-o mai lungim, câştigă şapte partide din opt.

Atunci începură interminabile deliberări. Deşi noul venit nu era un reprezentant al oraşului în sensul îngust al cuvântului, patriotismul local se trezi. Cine ştie dacă micul orăşel, a cărui existenţă abia era relevată pe hartă, n-avea să devină ilustru, dând lumii un om celebru. Un impresar, pe nume Keller, care de obicei se ocupa cu procurarea de cântece şi cântăreţe pentru cabaretul garnizoanei se oferi să-l conducă pe tânărul fenomen la Viena, la un maestru remarcabil, după cum spunea el, care i-ar fi completat iniţierea în arta sa. Cineva însă trebuia să acopere cheltuielile unei şederi de un an în capitală. Contele Simczic, care, în şaizeci de ani de practică zilnică, nu întâlnise niciodată un adversar atât de uimitor, semnă pe loc un cec. Astfel începu extraordinara carieră a fiului de barcagiu.

În şase luni. Mirko învăţă toate secretele tehnicii jocului

de şah; ce-i drept, cunoştinţele sale erau strict limitate. Lucrul acesta nu rămase neobservat, şi în cercurile pe care avea să le frecventeze mai târziu s-a râs adesea pe seama lui. Czentovic nu reuşi niciodată să joace o singură partidă în abstract sau cum se spune, orbeşte. Era absolut incapabil să-şi reprezinte în spaţiu masa de şah cu ajutorul imaginaţiei. Îi era necesar să vadă înaintea lui, reale şi palpabile, cele şaizeci şi patru de căsuţe negre şi albe şi cele treizeci şi două de piese. Chiar atunci când ajunsese celebru în lumea întreaga, nu se despărţea de un joc de şah de buzunar, ca să aibă sub ochi poziţia pieselor dacă ar fi vrut cumva sa rezolve o problemă sau să reconstituie partida unui maestru.

Defectul acesta, neglijabil prin el însuşi, îi dezvăluia în bună măsură lipsa de imaginaţie şi era viu comentat în societatea din jurul său. Aşa cum s-ar fi vorbit, bunăoară, printre muzicieni, de un virtuos sau de un dirijor distins care s-ar fi dovedit incapabil să cânte sau să dirijeze fără partitura.

Dar această trăsătură nu avu nicio înrâurire asupra uimitoarelor progrese făcute de Mirko. La şaptesprezece ani câştigase douăsprezece premii: la optsprezece ani era campionul Ungariei; la douăzeci, campionul lumii. Cei mai îndrăzneţi jucători, cei care prin inteligenţă, prin imaginaţie şi cutezanţă îl întreceau cu mult pe Czentovic, nu putură rezista logicii sale implacabile şi reci. Ei se aflau în faţa lui ca Hanibal înaintea lui Fabius Cunctalor, despre care Titus Livius ne spune că în copilărie dădea semne izbitoare de imbecilitate.

Ilustra galerie a maeştrilor şahului cuprinsese până atunci tipuri cu cele mai deosebite inteligente: filosofi, matematicieni, capete cu imaginaţie înfierbântată şi adesea creatoare; de acum înainte, în această galerie avea să figureze un personaj străin lumii spiritului, purtând trăsăturile acestui ţăran greoi şi tăcut, căruia cei

mai abili reporteri nu izbutiră vreodată să-i smulgă cel mai neînsemnat cuvânt, ce ar fi putut să le servească în vreun articol. E drept că-şi scoteau din gros pârleala citind pe seama lui nenumărate anecdote.

Dacă stăpînirea de sine a lui Czentovic era incontestabila atunci când el se afla în faţa tablei de şah, în clipa în care o părăsea, devenea un individ comic, aproape grotesc, în ciuda ceremoniosului său costum negru şi a cravatelor sale împodobite pompos cu o perlă, în ciuda mâinilor sale îngrijite şi a unghiilor lustruite cu pedanterie, el păstrase obiceiurile şi ţinuta tânărului ţăran mărginit care mătura odinioară camera preotului său.

Cu un cinism stângaci şi neruşinat, care ba şi scandaliza, ba şi înveselea pe colegii săi, nu urmărea decât un singur ţel: să stoarcă cât mai mulţi bani din talentul şi din renumele său. Lăcomia sa nu se dădea înapoi dinaintea nici unei meschinării. Călătorea mult, dar trăgea totdeauna la hoteluri de mâna a treia şi primea să joace în cluburile cele mai obscure, numai şi numai, ca să-şi primească onorariul. Putu fi văzut pe un afiş făcând reclamă unui săpun şi fără să-i pese de zeflemitori, care-l ştiau incapabil să scrie corect o fraza, îşi vându semnătura unui editor care publică „o filosofic a şahului”, de fapt, lucrarea fusese scrisă pentru editor, abil om de afaceri, de un student galiţean.

Ca toţi îndărătnicii, Czentovic n-avea defel simţul ridicolului. De când ajunsese campionul lumii, se credea cel mai important personaj al umanităţii. Conştiinţa victoriilor sale asupra unor oameni inteligenţi, causeuri străluciţi şi mari maeştri în ale scrisului, ca şi faptul că reuşea să câştige mai mult decât ei îi transformaseră timiditatea într-o rece îngâmfare pe care o etala cu grosolănie.

„Dar cum ar fi fost posibil ca un succes atât de rapid să

nu tulbure o minte atât de găunoasă?" încheie prietenul meu, după ce-mi povesti câteva întâmplări caracteristice îngâmfării puerile de care dădea dovadă Czentovi. "Cum ai vrea ca unui ţăran oarecare din Banat, de douăzeci şi unu de ani, să nu i se urce la cap vanitatea când vede că e suficient să împingă nişte piese pe o masă cu pătrate ca să câştige într-o săptămână mai mulţi bani decât câştigă într-un un cu lemnăritul şi cu alte munci istovitoare toţi locuitorii din cătunul său la un loc?

Şi nu-i oare al dracului de simplu să te crezi un mare om când nici măcar nu-ţi închipui că un Rembrandt, un Beethowen, un Dante sau un Napoleon au existat vreodată? Voinicul ăsta nu are decât un singur lucru în dosul frunţii sale pătrate: faptul că n-a pierdut nicio partidă de şah de luni întregi, şi, cum nici nu bănuie că mai există, şi alte valori pe lumea asta în afară de şah şi de bani, are toate motivele să fie încântat de sine însuşi".

*

Cuvintele prietenului meu îmi treziră curiozitatea, cum, de altfel era şi de aşteptat. Oamenii urmăriţi de o singură idee m-au intrigai totdeauna, căci cu cât un spirit e mai limitat, cu atât el se apropie, intr-un anume sens, de infinit. Oamenii aceştia, care trăiesc aparent în singurătate, îşi construiesc – cu ajutorul unor materiale proprii –, ca nişte termite, lumi în miniatură, cu un caracter ieşit din comun. Aşa stând lucrurile, mi-am exprimat dorinţa de a-l observa îndeaproape pe acest curios specimen de dezvoltare intelectuală unilaterală şi de a folosi cum se cuvine, în scopul acesta, cele douăsprezece zile de drum care ne despărţeau de Rin.

„Ai prea puţine şanse de a-ţi atinge ţelul – mă preveni prietenul meu. Nimeni, pe cât ştiu eu, n-a reuşit să-i smulgă lui Czentovic cea mai neînsemnată lămurire de ordin psihologic. În ciuda nemărginitei sale prostii,

Czentovic ăsta e destul de viclean ca să nu se compromită niciodată. Şi o face extrem de simplu: evită orice conversaţie, în afara celor cu compatrioţii de-o seamă cu el, întîlniţi prin hanurile mizere pe care le frecventează. Cum simte un om cult se retrage în carapacea sa; astfel, nimeni nu se poale lăuda că l-ar fi auzit rostind o prostie sau că i-ar fi măsurat ignoranta".

Experienţa avea să justifice vorbele acestea. În timpul primelor zile ale călătoriei, m-am văzut silit să recunosc că era absolut imposibil să mă apropii de Czentovic fără să mă arăt de o indiscreţie grosolană, care nu-mi era nici pe gust şi nici nu-mi intra în obicei.

Se plimba adesea pe punte, dar totdeauna cu un aer preocupat şi sălbatic, cu mâinile încrucişate la spate, în atitudinea în care un tablou ni-l înfăţişează pe Napoleon; pe deasupra se îndepărta cu atâta bruscheţe şi grabă, încât ar fi trebuit să alergi ca să-i adresezi un cuvânt. Nu apărea nici la bar, nici în fumoar, nici prin saloane. Stewardul îmi confirma că-şi petrecea cea mai mare parte a timpului în cabina sa, antrenându-se în faţa unei mari mese de şah.

Trei zile mi-au fost de ajuns ca să mă conving că tactica sa defensivă era mai puternică decât voinţa mea de a-l întâlni; eram nespus de contrariat. Nu avusesem până atunci niciodată prilejul să cunosc personal un campion de şah, şi cu cât mă străduiam să mi-l închipui pe acesta, cu atât mai puţin izbuteam. Cum să-ţi imaginezi un creier preocupat toata viaţa numai de o suprafaţă compusă din şaizeci şi patru de căsuţe negre şi albe? Desigur, cunoşteam din experienţă misterioasa atracţie a acestui „Joc regal”, singurul dintre toate jocurile care scapă cu desăvirşire de sub tirania hazardului, singurul în care nu-ţi datoreşti victoria decât inteligenţei tale sau, mai bine zis, unei anumite forme de inteligentă.

Dar nu-l limitezi oare, în mod condamnabil, numindu-l joc? Nu este oare o ştiinţă, o artă sau ceva suspendat la mijloc, între acestea două, ca sicriul lui Mahomed – între cer şi pământ?

Originea jocului de şah se pierde în negura timpurilor, şi totuşi el este veşnic nou; mişcările sale sunt mecanice, dar nu duc la rezultat decât gratie imaginaţiei jucătorului: e strict limitat, într-un spaţiu geometric fix, şi totuşi combinaţiile sale nu au limită. Urmăreşte o dezvoltare continuă, dar rămâne steril. E o idee care nu duce nicăieri, o matematică care nu stabileşte nimic, o artă de pe urma căreia nu rămâne nicio operă, o arhitectură imaterială; şi cu toate astea a dovedit că e mai trainic, în felul său, decât cărţile sau decât orice alt monument, că e un joc unic, care aparţine tuturor popoarelor şi tuturor timpurilor: nimeni nu ştie care zeu l-a dăruit pămîntutui pentru a alunga plictiseala, pentru a ascuţi spiritul şi a stimula sufletul. De unde începe el, unde se sfârşeşte? Un copil îi poate învăţa regulile, un ignorant îşi poate încerca cu el forţele, ajungând la o virtuozitate unică dacă i-a fost hărăzit darul acesta. Răbdarea şi tehnica se adaugă unei ascuţite pătrunderi a lucrurilor, şi, astfel înzestrat, ajungi să faci descoperiri ca în matematică, în poezie, în muzică.

Altădată, pasiunea pentru ştiinţă l-ar fi împins poale pe un Gali să disece creierul unui campion de şah asemănător celui despre care vorbim, pentru a vedea dacă materia sa cenuşie nu prezintă o circumvoluţiune specială, un fel de muşchi sau de bosă caracteristica, care să-l deosebească de ceilalţi, Cât l-ar fi interesat cazul unui om în care darul specific al jocului de şah mergea mână în mână cu o lene intelectuală totală, ca un filon de aur într-o rocă comună!

În principiu îmi era clar, desigur, că un joc atât de original, atât de genial, îşi poate avea matadorii lui. Dar

nu puteam concepe activitatea unei inteligente luate în întregul ei, redusă la uceastă strâmtă cale, preocupată numai şi numai să mişte înainte sau înapoi treizeci şi două de piese pe nişte pătrate albe şi negre, angajându-şi în acest du-te-vino întreaga glorie a vieţii sale! Cum să-ţi închiput un om care consideră drept o ispravă faptul că a deschis jocul cu calul şi nu cu altă piesă şi care-şi înscrie sărmana şi mizera sa părticică de nemurire în paginile unei cărti consacrate şahului? Cum să-ţi închipui, în sfârşit, un om, un om dotat cu inteligentă, care poate, fără să fi înnebunit, în timp de zece, douăzeci, treizeci, patruzeci de ani, să tinda cu toate forţele gândirii sale spre următorul ţel ridicol: acela de a încolţi un rege de lemn într-un ungher al mesei de şah!

Şi acum, când un asemenea fenomen, un geniu atât de bizar sau, dacă preferaţi, un nebun atât de enigmatic, se afla pentru prima oară în preajma mea, pe acelaşi vapor, la şase cabine depărtare de a mea. Mă vedeam silit să recunosc că tocmai mie, căruia tot ceea ce ţine de domeniul spiritului mi-a trezit totdeauna o curiozitate pasionantă, îmi era imposibil să mă apropii de el. Începui să urzesc cele mai absurde stratageme; ce-ar fi fost să-i cer un interviu pentru un mare ziar al cărui titlu l-aş fi născocit pe loc? Sau să-i fi propus nn turneu bănos în Scoţia? Până la urmă, mi-am amintit că vânătorul îşi atrage prada imitându-i strigătul din perioada dragostei; doar jucând şah poţi atrage atenţia unui şahist.

Adevărul e că niciodată n-am fost un artist serios în acest domeniu, căci nu joc jocul acesta decât pentru propria-mi plăcere, nu mă aşez în fata unei mese de şah decât pentru a-mi destinde spiritul. Joc în strictul înţeles al cuvântului. Adică mă distrez. În afară de asta, la şah, ca şi în dragoste, ai nevoie de un partener, şi habar n-aveam dacă mai erau pe bord şi alţi amatori în afară de mine şi de soţia mea. Pentru a-i atrage, dacă s-ar fi găsit

cumva, ne-am instalat în fumoar, în faţa unei mese de şah, şi am început să jucăm, N-am apucat să facem nici şase mişcări că un pasager, apoi un altul se opriră în dreptul nostru şi ne cerură voie să-i lăsăm să privească. În sfârşit, cineva mă invită la o partidă. Era un inginer scoţian, pe nume MacConnor, care, după cum am aflat făcuse avere săpând puţuri de petrol în California. Îndesat, cu maxilare proeminente, cu dinţi puternici, îşi datora în parte culoarea aprinsă a feţei pasiunii pentru whisky. Era surprinzător de lat în umeri şi acest lucru se făcea simţit până şi în jocul său, căci domnul MacConnor făcea parte din acea categorie de oameni care au reuşit în viaţă şi sunt atât de plini de ei înşişi, încât consideră ca o umilinţă personală să piardă, fie chiar şi o inofensivă partidă de şah. Obişnuit să-şi impună cu brutalitate voinţa şi răsfăţat de succesele sale reale, acest selfmade man[1] masiv era atât de pătruns de superioritatea sa, încât privea orice se ridica împotrivă-i ca o încălcare a regulii generale şi aproape ca o injurie. Pierdu în silă prima partida şi începu să explice, cu o autoritate volubilă, că-şi datora înfrângerea numai şi numai unei clipe de distracţie. La cea de-a treia se legă de gălăgia din camera învecinată; nu se întâmpla sa piardă fără să-ţi ceară revanşa. La început îndârjirea lui mă distra, tar mai târziu o considerai doar ca o circumstanţă de ordin secundar, care nu-mi stânjenea întru nimic planurile mele.

A treia zi stratagema mea dădu roade, dar numai pe jumătate. Czentovic ne zărise oare pe fereastră în timp ce se plimba pe punte ori făcea din întâmplare în ziua aceea onorurile fumoarului? Sigur e că l-am văzut îndreptându-se fără voie spre noi şi aruncând din depărtare o privire de cunoscător asupra mesei de şah pe care ne străduiam să-i practicăm arta. MacConnor

1 Om care a ajuns prin sine însuţi (în limba engleză)

tocmai se pregătea să mişte un pion. Dar vai! Această singura mişcare fu de ajuns ca să-l convingă pe maestru cât de nedemni eram de prea înaltul său interes. Cu gestul cu care respingi, fără măcar să-l răsfoieşti, un roman poliţist prost de pe tejgheaua unui librar, Czentovic se îndepărtă de masa noastră şi părăsi fumoarul. „A cântărit şi a găsit că-i prea uşor” – îmi spusei în sinea mea, puţin intrigat de privirea aceea dispreţuitoare şi, dând frâu liber proastei mele dispoziţii, îi spusei lui MacConnor:

– Mişcarea dumitale, după cât se pare, nu prea l-a încântat pe maestru.

– Care maestru?

Îi explicai că domnul care trecuse pe lângă noi şi ne aruncase o privire dezaprobatoare era Czentovic, campionul mondial de şah.

– El bine! adăugai, nu ne rămâne decât să înghiţim afrontul şi să ne obişnuim cu gândul că ne dispreţuieşte, fără să ne-o luam prea rău la inimă. Cine n-are, oase roade.

Dar vorbele acestea, rostite fără patimă, avură un efect surprinzător asupra lui MacConnor. Dintr-o dată îţi pierdu liniştea şi uită până şi de partida începută. Din pricina emoţiei începură să-i bată tâmplele. Îmi mărturisi că nu ştiuse până atunci că Czentovic se afla pe bord şi că dorea neapărat să-şi încerce cu el forţele. Apoi mă întrebă dacă nu-l cunosc pe ilustrul personaj. Răspunsul meu fiind negativ, îmi sugeră să-l opresc şi să-l rog să joace cu noi. Am refuzat pe motiv că Czentovic nu părea prea darnic de noi relaţii. De altfel, ce plăcere ne-ar fi oferit o partidă jucată între un campion mondial şi nişte jucători de mâna a treia cum eram noi?

Trebuie să recunosc că n-ar fi trebuit să folosesc expresia de jucător de mâna a treia vorbind cu un om atât de vanitos ca Macconnor. Se dădu înapoi, declară

sec că, în ceea ce-l privea, nu-l credea pe Czentovic capabil să refuze invitaţia politicoasă a unui gentleman şi că el avea să se ocupe de treaba asta. Imediat ce i-am descris pe scurt, la cererea sa, înfăţişarea campionului, el se avântă cu impetuozitate pe punte, în căutarea lui. Am avut, astfel, încă o dată prilejul să constat că era imposibil să-l reţii pe proprietarul acelor umeri remarcabili când i se năzărea ceva şi am început să aştept cu oarecare nelinişte. După zece minute, MacConnor se întoarse. Nu părea cu mult mai calm.

– Ei bine? îl întrebai.

– Ai avut dreptate, îmi răspunse el, cu o mutră înţepată. Pe domnul acesta numai de amabilitate nu-l poţi învinui. M-am prezentat şi i-am spus cine sunt. Nici măcar mâna nu mi-a intins. M-am străduit atunci să-i explic cât de fericiţi am fi cu toţii, cei de pe bord, dacă ar accepta să joace cu noi o simultană.

A rămas ţeapăn de parc-ar fi înghiţit o prăjină şi mi-a răspuns că regretă, dar că s-a angajai printr-un contract să nu joace niciodată, în timpul întregului turneu, fără să primească onorariu. Se vedea deci silit să pretindă cel puţin două sute cincizeci de dolari de fiecare partidă. Am izbucnit în râs:

– Nu mi-ar fi putut trece vreodată prin minte că a împinge nişte pioni de pe un pătrat negru pe un pătrat alb poate fi o afacere atât de mănoasă. Nădăjduiesc că l-ai pus cu bolul pe labe...

Dar MacConnor ramase imperturbabil:

– Partida va avea loc mâine după-amiază, la orele trei, în acest fumoar. Sper că nu ne vom lăsa atât de uşor făcuţi praf,

– Cum? i-ai acceptat condiţiile? strigai eu consternat.

– De ce nu? Cest son metier[2]. Dacă m-ar fi durul dinţii, şi dacă un dentist s-ar fi aflat pe bord, i-aş fi cerut oare

2 E meseria lui (în limba franceză).

să-mi scoată dintele pe gratis? Czentovic are dreptate: oamenii cu adevărat capabili au ştiut întotdeauna să-şi conducă afacerile. În ce mă priveşte, sunt de părere că un târg cu cât e mai limpede, cu atât e mai bun. Prefer să plătesc decât să ma bizui pe favoarea domnului Czentovic şi să fiu obligat la sfârşit să-i mulţumesc. Şi pe urmă, la clubul meu, mi s-a întâmplat să pierd mai mult de două sule cincizeci de dolari într-o seară, şi asta fără să am plăcerea să joc cu un campion mondial. Unui jucător de mâna a treia n-are de ce să-i fie ruşine dacă va fi bătut de-un Czentovic.

Ce mai încolo-încoace, era clar că MacConnor fusese adânc rănit în amorul său propriu de inocenta expresie „jucător de mâna a treia”. Dar, având în vedere că era hotărât să suporte cheltuiala acestei costisitoare distracţii, n-aveam nimic de obiectat: mi se oferea, în sfârşit, prilejul să-l observ mai îndeaproape pe bizarul individ care-mi trezise curiozitatea. Ne grăbirăm să-i informăm despre eveniment pe cei patru sau cinci jucători de şah pe care-i cunoşteam pe bord şi, pentru a fi pe cât posibil mai liniştiţi a doua zi, rezervarăm toate mesele din vecinătatea noastră.

*

A doua zi, la ora dinainte stabilită, micul nostru grup se adunase. După cum era şi de aşteptat, lui MacConnor i se oferi locul din faţa maestrului. Nervos, scoţianul aprindea ţigară după ţigară şi se uita neîncetat la ceas. Dar ilustrul nostru campion se lăsă aşteptat zece minute – lucru care nu mă mira defel, după cele ce-mi povestise prietenul meu – şi-şi făcu apoi apariţia cu un calm insolent. Se îndreptă spre masă cu pasul liniştit şi măsurat. Fără să se prezinte – "Ştiţi cine sunt şi nu mă interesează cine sunteţi", părea că ar fi vrut să ne spună prin atitudinea sa –, începu să organizeze jocul cu o uscăciune cu totul profesională. Deoarece era imposibil şi

facem o simultană obişnuită, căci nu aveam un număr suficient de mese de şah, propuse să jucăm toţi la un loc împotriva lui. După fiecare mişcare avea să se ducă la celălalt capăt al camerei ca să nu ne tulbure deliberările. Imediat ce-am fi terminat de jucat, aveam să lovim, în lipsa unei sonerii, o linguriţă de un pahar ca să-l înştiinţăm. Dacă ne declaram de acord, rămânea să stabilim ca intervalul între două mişcări să fie de zece minute. Am acceptat, fireşte, toate propunerile sale ca nişte timizi elevi de şcoală. Zarul îi dădu piesele negre lui Czentovic; ca răspuns la deschiderea noastră, îşi jucă prima mişcare fără să se aşeze şi se retrase numaidecât în fundul camerei, în locul pe care-l alesese ca să aştepte; începu să răsfoiască neglijent o revistă ilustrată.

Povestirea amănunţită a acestei partide n-ar avea prea mare Interes. În douăzeci şi patru de mişcări am fost definitiv bătuţi. Nu era nimic surprinzător în faptul că un campion mondial învinsese cu uşurinţă o duzină de jucători mijlocii! Ceea ce ne displăcea însă mai mult era suficienţa cu care Czentovic ne făcea să-i simţim superioritatea. Nu arunca asupra mesei de şah decât o privire distrată, ne măsura nepăsător, în trecere, ca şi cum n-am fi fost nici noi altceva decât nişte neînsufleţite piese de lemn, nişte câini râioşi cărora le-arunci un os, întorcându-le spatele. Dacă ar fi fost cât de cât delicat, îmi spuneam, ne-ar fi atras atenţia asupra greşelilor pe care le făceam sau ne-ar fi încurajat cu un cuvânt amabil. Dar nu, cum termină partida, acest soi de maşină de jucat şah rosti: „Mat!” Şi apoi rămase locului, nemişcat şi mut, aşteptând să afle dacă dorim s-o luăm de la capăt. Totdeauna te simţi neputincios în faţa oamenilor cu pielea atât de groasă. Mă ridicasem, înţelegând prin aceasta că socoteam distracţia încheiată, când, spre marea mea ciudă, îl auzii pe MacConnor spunând cu o voce răguşită: „Revanşa!”

M-am înspăimântat de tonul său provocător; în clipa aceea, MacConnor aducea mai mult cu un boxer care vrea să lovească un gentleman binecrescut. Să fi fost oare rezultatul atitudinii prea puţin binevoitoare cu care ne-a tratat Czentovic sau, pur şi simplu, al ambiţiei sale bolnăvicioase? Oricum, MacConnor părea că-şi ieşise din fire. Se înroşise până la rădăcina părului, nările i se dilataseră, transpira vizibil şi-şi muşca buzele. O cută adâncă i se săpase de la gură până la bărbia-i voluntară. În ochii săi recunoscui cu nelinişte acea flacără de pasiune nebunească care nu-i cuprinde de obicei decât pe jucătorii de ruletă atunci când, pentru a şasea sau a şaptea oară, au mizat dublu pe o culoare ce nu iese. Prevedeam că acest amor propriu exagerat avea să-l coste întreaga sa avere, pe care avea s-o joace şi iar s-o joace cu Czentovic până ce avea să câştige cel puţin o dată. Şi dacă campionul ar fi intenţionat să persevereze, MacConnor ar fi fost pentru el o mină de aur din care avea să scoată câteva milioane de dolari înainte de a ajunge la Buenos-Aires. Czentovic rămase impasibil: „Cum doriţi – răspunse el politicos. E rândul domniilor voastre să luaţi negrele”.

Cea de-a doua partidă începu ca şi prima, cercul nostru lărgindu-se doar cu câţiva curioşi. MacConnor privea fix masa de şah, ca şi cum ar fi vrut să magnetizeze piesele ca să le ducă la victorie. Îmi dădeam seama că ar fi dat bucuros o mie de dolari ca să-şi procure plăcerea să strige „mat” unui adversar atât de puţin amabil. Ceva din îndârjirea sa ni se transmitea şi nouă. Discutam fiecare mişcare cu mai multă pasiune decât înainte şi ne puneam de acord abia în ultimul moment când îi dădeam lui Czentovic semnalul care-l chema la masa noastră. Ajunsesem astfel la cea de-a şaptesprezecea mişcare şi, spre marea noastră mirare, situaţia ne era favorabilă, căci reuşiserăm să ducem pionul din linia c până la

căsuţa c2; nu mai răminea decât să-l aducem la c1, pentru a ne face o nouă regină. Ce-i drept, nu prea eram siguri de norocul acesta, căci prea sărea în ochi. Îl bănuiam cu toţii pe Czentovic, care vedea, desigur, mai departe decât noi, că ne întinde cu bună ştiinţă o cursă. Dar, oricât am căutat şi am discutat, n-am reuşit să descoperim capcana.

În sfârşit, dat fiind că răgazul reglementar era pe sfârşite, ne hotărârăm să riscăm. MacConnor era gata să facă mişcarea, când cineva-l apucă brusc de braţ şi-i şopti cu aprindere: "Pentru dumnezeu, nu faceţi asta!". Toţi ne întoarserăm fără să vrem. În faţa noastră se afla un om cam de patruzeci şi cinci de ani, cu faţa îngustă şi ascuţită, pe care-l mai întâlnisem pe punte şi care mă izbise din pricina paloarei sale. Pesemne că se apropiase de noi, în timp ce eram cu totul absorbiţi de problema ce-o aveam de rezolvat. Simţindu-ne privirile aţintite asupra-i, adăugă în graba: „Dacă faceţi acum o regină, adversarul vă atacă imediat cu nebunul c1 şi voi veţi răspunde cu calul. Dar, între timp, el o să vă ameninţe tura în d2 cu pionul său liber, şi chiar dacă daţi şah cu calul sunteţi pierduţi şi bătuţi în nouă sau zece mişcări. Sint cam aceleaşi poziţii pe care le aveau Alehin şi Bogoliubov în marele turneu de la Pistyan în 1922".

MacConnor, minunându-se, ca noi toţi, lăsă piesa pe care o avea în mină şi-l privi pe omul care părea căzut din cer ca un înger al viitor. Pentru a putea prevedea dinainte nouă mişcări care aveau să ducă la şah mat, trebuia să fi fost un profesionist distins, poate chiar un concurent al lui Czentovic, în drum spre acelaşi turneu.

Venirea şi intervenţia sa neaşteptată într-un moment atât de critic ni se părea un miracol. MacConnor îţi reveni cel dinţii.

– Ce mă sfătuiţi? murmură el din cale-afară de tulburat,

– Nu înainta acuma, evită adversarul! Înainte de orice

îndepărtează regele de primejdioasa linie g8 – h7. Partenerul dumitale va ataca probabil în cealaltă parte, dar vei para cu tura, c8—c4; aceasta-l va costa două mişcări, un pion şi superioritatea. Vei opune atunci un pion liber altui pion liber, iar dacă te aperi bine, vei face remiză. Mai bine n-ai putea-o scoate la capăt.

Eram tot mai miraţi. Precizia şi repeziciunea calculelor sale ne zăpăceau; ai fi zis că omul acesta citea mişcările într-o carte. Norocul nesperat pe care ni-l oferea de a face remiză cu un campion mondial, ţinea de domeniul magiei. De comun acord, ne-am dat deoparte ca să-l lăsăm să vadă mai bine tabla de şah. MaCconnor repetă:

– Să mişc regele din g8 în h7?

– Desigur! Trebuie să parezi lovitura adversarului.

MacConnor ascultă şi lovirăm paharul. Czentovic se apropie cu pasul său liniştit şi aprecie riposta dintr-o privire. Apoi mişcă un pion din h2 în h4, de cealaltă parte a regelui, aşa cum prevăzuse salvatorul nostru necunoscut, care ne şopti numaidecât cu însufleţire:

– Tura, mută tura din c8 în c4, ca să fie obligat să-şi apere pionul. Asta n-o să-i servească, de altfel, la nimic! Vei ataca apoi cu calul, c3 – d5, fără să-ţi pese de pionul lui liber, şi iată situaţia restabilită. De acum înainte, nu mai e necesar să te aperi!

Nu înţelegeam nimic din ce voia să spună, de parc-ar fi vorbii chinezeşte. Totuşi MacConnor, subjugat, făcu ceea ce i se poruncea, fără să mai stea pe ginduri. Paharul răsună iarăşi.

Pentru prima oară, Czentovic nu jucă imediat, ci privi întâi masa de şah cu mare atenţie Apoi făcu întocmai mişcarea prevăzută de străin şi se pregăti să se îndepărteze.

Atunci se produse un fapt nou, neaşteptat: Czentovic ridică ochii şi începu să ne examineze. Era evident că încerca să ştie cine îi opunea deodată o rezistentă atât

de tenace. Din acel moment, tulburarea noastră nu mai cunoscu margini. Dacă până atunci n-avusesem nicio speranţă, gândul că-i puteam răspunde aroganţei îngheţate a lui Czentovic făcea să ne clocotească sângele în vine. Noul nostru prieten hotărâse deja care va fi următoarea mişcare. Apucai cu mâna tremurând de emoţie linguriţa şi lovii paharul ca să-l chem pe Czentovic. Încercarăm atunci primul nostru triumf. Campionul, care jucase până atuncea stând în picioare, şovăi, şovăi îndelung şi sfârşi prin a se aşeza pe scaun. Se lăsă jos cu ciudă, greoi. Astfel înceta să-şi mai arate, cel puţin din punct de vedere fizic, superioritatea asupra noastră. Îl obligasem să se pună pe acelaşi plan cu noi, cel puţin în spaţiu. Reflectă îndelung, atât de aplecat asupra mesei de şah, încât abia de i se vedeau ochii, sub pleoapele-i întunecate, şi din pricina teribilului efort pe care-l făcea îşi ţinea gura deschisă, ceea ce dădea feţei lui rotunde o expresie cam neroadă. După câteva minute jucă şi se ridică. Prietenul nostru murmură imediat: „Bine jucaţ! Nu se compromite. Dar nu vă lăsaţi ademeniţi! Obligaţi-l să aleagă, trebuie s-o faceţi, ca să puteţi obţine remiză; şi atunci nimic nu-l va mai putea salva”

MacConnor făcu întocmai cum i se spusese. Apoi cei doi adversari se dedară pe masa de şah la o manevră, din care noi, ceilalţi, martori inutili, nu înţelegeam absolut nimic. După şase sau şapte mişcări de felul acesta, Czentovic rămase un timp pe gânduri şi apoi declară: „Remiză”.

O clipă domni o linişte deplină, în fumoar năvăli dintr-o dată zgomotul valurilor, aparatul de radio din salon ne transmise un jazz, fiecare pas răsună distinct pe punte şi până şi uşorul şuierat al vântului prin crăpăturile ferestrelor ajunse la urechile noastre. Repeziciunea cu care se produsese evenimentul ne tăiase răsuflarea, şi eram de-a dreptul speriaţi de aventura aceasta de

necrezut. Cum reuşise oare necunoscutul să-l facă aproape să piardă o partidă pe un campion mondial? MacConnor se dădu brusc pe spate şi scoase un "oh!" plin de veselie. Îl urmăream pe Czentovic. Mi se păruse că pălise în timp ce se jucau ultimele mişcări. Dar ştia să-şi ţină firea. Tot atât de băţos şi de indiferent, întrebă cu o voce neutră, dând deoparte cu mâna piesele de pe masa de şah:

– Domnii doresc să facă şi o a treia partidă?

Punea întrebarea intr-un mod cu totul obiectiv, ca un om de afaceri. Dar, rostind acesle cuvinte, el nu i se adresa lui MacConnor, căci aruncase o privire pătrunzătoare şi directă înspre salvatorul nostru. Aşa cum un cal recunoaşte un bun călăreţ după echilibrul pe care şi-l menţine în şa, Czentovic îşi recunoscuse pe semne adevăratul său adversar din ultimele mişcări ale partidei. Fără voia noastră îi urmărirăm privirea şi ne întoarserăm spre străin. Fără să-i dea timp să se gândească sau cel puţin să răspundă, MaCconnor îi strigă, revărsându-şi prin toţi porii triumfătoru-i orgoliu:

– Mai încape vorbă! Dar veţi juca singur împotriva lui! Dumneavoastră singur împotriva lui Czentovic!

Atunci se produse un fapt uimitor. Străinul, care rămăsese ciudat de absorbit cât masa de şah goală, tresări simţindu-se ţinta atâtor perechi de ochi şi, auzindu-se interpelat cu atât entuziasm, îşi pierdu cumpătul.

– Niciodată, domnilor, se bâlbâi el tulburat. E absolut imposibil… nici nu intră în consideraţie… de douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani n-am mai dat ochii cu o masă de şah - am intervenit în jocul dumneavoastră fără să vă cer voie şi de abia acuma îmi dau seama ce deplasat am fost… vă rog să-mi iertaţi îndrăzneala, care nu se va repeta, vă asigur. Şi, înainte să ne revenim din surpriza noastră, părăsi încăperea.

– Nu-i posibil ca lucrurile să se oprească aici ! tună clocotitorul MacConnor lovind cu pumnul în masă. Auzi dumneata! Douăzeci şi ciuci de ani de când n-a mai jucat şah! E nemaipomenit! Calcula fiecare mişcare, cunoştea cu mult înainte tactica adversarului! Nimeni nu poate juca aşa pe nepusă masă. E absolut imposibil – nu-i aţa? Rostind ultimele cuvinte, se întorsese intenţionat spre Czentovic. Dar campionul rămase nepăsător.

– Nu pot să judec. Sigur e că jocul dumnealui a fost toarte interesant; tocmai de aceea i-am şi lăsat o portiţă de salvare. În timp ce vorbea, se ridică şi adăugă din vârful buzelor: Dacă unul din dumneavoastră doreşte mâine să facă o partidă, îi voi sta la dispoziţie începând de la ora trei după-amiază.

Nu ne-am putut reţine o umbră de zâmbet. Ştiam cu foţii că Czentovic n-a avut de ce să se arate generos cu salvatorul nostru necunoscut şi că observaţia sa nu era decât un naiv subterfugiu pentru a-şi ascunde eşecul. Dorinţa noastră de a înjosi nemărginitul lui orgoliu deveni şi mai imperioasă. Din călătorii paşnici şi indiferenţi de până atunci, ne trezirăm dintr-o dată cuprinşi de o dispoziţie sălbatică şi bătăioasă numai la gândul că pe acest vapor, în plin ocean, lui Czentovic i s-ar fi putut smulge laurii. Ar fi fost un record imediat anunţat, prin radio, lumii întregi.

La aceasta se mai adăuga şi atracţia misterului în care era învăluit eroul nostru şi contrastul dintre modestia sa, aproape excesivă, şi imperturbabila aroganţă a profesionistului. Cine să îi fost oare necunoscutul? Hazardul ne făcuse oare să descoperim un nou geniu al şahului? Sau poate că era un maestru deja celebru, care ne ascundea numele dintr-un motiv enigmatic? Dezbăteam aceste probleme însufleţiţi la culme, şi ipotezele cele mai îndrăzneţe nu ne ajutau să împăcăm sfiala străinului şi extraordinara sa mărturisire cu vădita-i

pricepere în materie de şah.

Asupra unui punct eram totuşi de acord; voiam cu orice preţ să-l determinăm pe necunoscut să joace o partida cu Czentovic a doua zi, iar MacConnor se angajă să suporte riscurile financiare. Tocmai când ajunseserăm la acest punct, aflarăm de la steward că necunoscutul era austriac, şi fiindcă-i eram compatriot mi sa încredinţat mie misiunea de a-i prezenta cererea noastră.

După câteva clipe îl descoperii pe punte, unde se refugiase. Citea, întins pe şezlong. Înainte de a deschide discuţia l-am observat îndelung. Capul său ascuţit se sprijinea pe perne, într-o poziţie oarecum obosită, şi uimitoarea paloare a feţei lui relativ tinere mă izbi încă o dată. Părul îi era alb-colilie; nu ştiu de ce aveam impresia că omul acesta îmbătrânise de timpuriu. Se ridică curtenilor când mă apropiai de el şi se prezentă. Numele său era al unei vechi şi vestite familii austriace; îmi amintesc că-l purtase un prieten de-al lui Schubert şi unul din medicii împăratului.

Când i-am împărtăşit dorinţa noastră, păru extrem de zăpăcit. Aflai ca habar n-avea că jucase cu un campion, şi încă cu cel mai celebru campion al secolului. Faptul acesta îl impresiona deosebit de mult, după cât mi se păru, căci mă întrebă de câteva ori dacă eram absolut sigur şi dacă adversarul său era într-adevăr un maestru atât de notoriu. Aceasta îmi uşura sarcina. În acelaşi timp, îl bănuiam atât de delicat, încât crezui de cuviinţă că ar fi mai nimerit să nu-i pomenesc nimic de riscurile materiale pe care MacConnor şi le asuma. După un lung moment de ezitare, domnul B. se declară gata să accepte provocarea, „dar – adaugă el zâmbind pe gânduri – spuneţi-le, vă rog, domnilor că nu trebuie să-şi pună prea mari speranţe în mine. Nu ştiu dacă sunt în stare sau nu să joc o partidă de şah după toate regulile artei, şi acesta este adevărul adevărat. Crede-mă, am

afirmat fără nicio falsă modestie că nu m-am atins de o masă de şah de pe vremea când eram la gimnaziu, adică de mai bine de douăzeci de ani. Şi pe-atunci nu eram decât un jucător cu totul mediocru”.

Rostise vorbele acestea cu atâta simplitate, încât nu-i puteam pune la îndoială buna-credinţă. Totuşi nu m-am putut ţine să nu-i împărtăşesc mirarea mea în ce priveşte faptul că-şi amintise cu atâta precizie tactica diferiţilor maeştri pe care-i citase; pesemne că se interesase mult de şah, cel puţin în teorie. La aceste cuvinte, pe faţa domnului B. se schiţă acelaşi surâs gânditor.

– M-am ocupat. Numai dumnezeu ştie cât e de adevărat! Dar aceasta s-a-ntâmplat în împrejurări cu totul speciale, ba chiar unice. E o poveste destul de complicată şi care-ar putea să servească drept mărturie încântătoarei epoci pe care-o trăim. Dacă aţi avea cumva răbdarea să-mi acordaţi atenţie o jumătate de oră…

Mă invită cu un gest să iau loc pe şezlongul de lângă el. Acceptai cu bucurie. Eram singuri. Domnul B. îşi scoase ochelarii şi-şi începu povestirea:

„Aţi fost atât de amabil să-mi spuneţi că sunteţi vienez şi că-mi cunoaşteţi numele. Totuşi bănuiesc că n-aţi auzit niciodată vorbindu-se de biroul avocăţesc pe care-l conduceam la început cu tatăl meu, mai apoi singur. Noi nu apăram procese strălucite, din acelea despre care se scrie în ziare, şi nu căutam să ne mărim clientela. De fapt nici nu mai practicam baroul în strictul sens al cuvântului. Ne limitam să fim consilieri juridici şi să administrăm bunurile marilor mănăstiri cu care tatăl meu, vechi deputat al partidului clerical, întreţinea relaţii strânse.

În afară de asta – v-o pot spune fără să comit o indiscreţie, deoarece monarhia ţine azi de domeniul trecutului –, câţiva membri familiei imperiale ne încredinţaseră girarea averilor lor. Legăturile acestea cu

clerul şi curtea datau de două generaţii – unul din unchii mei fusese medic al împăratului, iar altul stareţ la Seitenstetten – şi nouă nu ne rămânea decât să le păstrăm. Aveam o activitate liniştită şi într-un sens mută care ne fusese lăsată moştenire şi care nu ne pretindea pentru ca s-o putem păstra decât o extremă discreţie şi o cinste exemplară, două calităţi cu care răposatul meu tată era înzestrat în cel mai înalt grad. El a reuşit, în adevăr, să păstreze clienţilor săi o mare parte din averea lor, în ciuda inflaţiei şi a revoluţiei.

Când Hitler a venit la putere în Germania şi a început să deposedeze biserica şi mănăstirile, prin mijlocirea noastră s-au făcut tot felul de tranzacţii şi de negocieri dincolo de frontieră pentru a se evita cel puţin rechiziţionarea bunurilor mobiliare ale clienţilor noştri. La momentul acela, noi, tatăl meu şi cu mine, ştiam mai mult despre politica secretă a Romei şi a casei imperiale decât va afla vreodată publicul. Dar tocmai caracterul discret al biroului nostru – nu aveam nici firmă la uşă – şi prudenţa cu care evitam cu ostentaţie mediile monarhiste păreau că ne pun la adăpost de orice anchetă inoportună. Fapt este că în Austria nicio autoritate nu bănuia câtuşi de puţin pe atunci că corespondenţa secretă a casei imperiale trecea aproape în întregime prin modestul birou pe care-l aveam la cel de-al patrulea etaj al unui imobil.

Dar, cu mult înainte de a cotropi lumea cu armatele lor, naţional-socialiştii organizaseră, în toate ţările vecine, o altă legiune, tot atât de primejdioasă şi de antrenată, aceea a înrăiţilor care se introduceau în toate birourile, în fiecare întreprindere şi-şi aveau posturile de spionaj până şi în cabinetele particulare ale lui Dolfuss şi Schuschnigg. Am aflat, dar vai, prea târziu, că-şi aveau omul până şi-n biroul nostru. Nu era, ce-i drept, decât un biet funcţionar, pe care-l angajasem în urma

recomandaţiei unui preot pentru a da biroului nostru aspectul unei întreprinderi obişnuite. Nu-i încredinţam decât o scrie de comisioane inofensive, grija de a răspunde la telefon şi aceea de a pune în ordine o serie de acte lipsite de importanţă. N-avea autorizaţia să deschidă corespondenţa, eu însumi îmi scriam la maşină toate scrisorile importante, nu lăsam nicio copie la birou, luam acasă documentele de valoare şi dădeam consultaţiile secrete în stăreţia mănăstirii sau la unchiul meu.

Graţie acestor măsuri de precauţie, nu era nimic interesant de spionat la birou. Doar printr-o întâmplare nenorocită, ambiţiosul individ şi-a dat seama că ne feream de el şi că totul se petrecea în spatele lui. Poate că, în lipsa mea, un curier imprudent a vorbit de «Majestatea Sa», în loc să-l numească «baronul Bem», aşa cum convenisem, ori ticălosul a deschis scrisorile, în ciuda ordinelor primite. Oricum, cert este că Münchenul sau Berlinul l-au pus să ne supravegheze înainte ca noi să fi avut cea mai mică bănuială. Abia mult mai târziu, după ce am fost arestat, mi-am amintit de zelul neobişnuit de care dăduse dovadă în ultimul timp şi de insistenţa cu care se oferea să-mi ducă corespondenţa la poştă. Trebuie să mărturisesc că am cam fost lipsit de prevedere, dar câţi diplomaţi şi ofiţeri n-au fost traşi pe sfoară de perfidia acestei clici?

Avui curând o probă palpabilă a atenţiei pe care mi-o arăta încă de multă vreme Gestapoul: chiar în seara când Schuschnigg îşi dădea demisia, în ajunul zilei când Hitler avea să intre în Viena, fui arestat de S.S.-işti. Din fericire arsesem cele mai importante hârtii deîndată ce auzisem discursul de adio al lui Schuschnigg şi, cu o clipă înainte ca zbirii să-mi bată la uşă, trimisesem la unchiul meu, într-un coş cu rufe, prin intermediul bătrânei şi credincioasei mele servitoare, toate hârtiile necesare

pentru recunoaşterea titlurilor pe care mănăstirea sa şi doi arhiduci le posedau în străinătate".

Domnul B. îşi întrerupse povestirea ca să-şi aprindă o ţigară. Strălucirea vie a flăcării îi lumină gura; un tic nervos, care mă izbise şi înainte, îi strâmba colţul drept. Nu era decât o mişcare uşoară, abia perceptibilă, dar îi dădea întregului său chip o expresie de ciudată nelinişte.

„Îţi închipui, desigur, că am să-ţi povestesc acuma despre unul din acele lagăre de concentrare în care au fost închişi atâţi austrieci, credincioşi ţării lor, şi că am să-ţi descriu toate umilinţele şi torturile pe care le-au avut de indurat! Mie nu mi s-a întâmplat nimic din toate astea. Am fost clasat într-o altă categorie. Nu m-au pus la un loc cu aceşti nenorociţi asupra cărora îşi revărsau nemărginita lor ură prin umilinţe fizice şi morale, ci într-alt grup, mai puţin numeros, de la care naţional-socialiştii sperau să smulgă bani sau informaţii preţioase. Modesta mea persoană nu prezenta, prin ea însăşi, niciun interes pentru Gestapo.

Pesemne că li se adusese la cunoştinţă că noi eram administratorii şi oamenii de încredere ai celor mai îndârjiţi adversari ai partidului lor, iar de la mine sperau să obţină informaţii, pe care aveau să le întoarcă apoi ca probe zdrobitoare împotriva mănăstirilor, pentru a justifica acapararea bunurilor lor, împotriva casei imperiale şi împotriva tuturor monarhiştilor fideli. Erau convinşi, şi de altfel nu fără oarecare temei, că din averile ce ne trecuseră prin mâini rămăseseră resturi respectabile într-o serie de locuri inaccesibile lor. Astfel, m-au arestat din prima zi, ca să încerce să mă facă să vorbesc prin mijlocirea metodelor ajunse celebre datorită excelentelor lor rezultate.

Oamenii care făceau parte din această categorie nu erau trimişi în lagăre de concentrare: lor le era rezervată o soartă specială. Îţi aminteşti, poate, că nici cancelarul

nostru şi nici baronul Rotschild n-au fost închişi în spatele sârmei ghimpate, ci li s-a făcut aparenta favoare de a fi instalaţi într-un hotel în care fiecare îşi avea camera lui proprie. E vorba de hotelul «Metropol», acelaşi în care Gestapoul îşi stabilise cartierul general. Mie, personaj atât de obscur, mi-a fost hărăzită aceeaşi onoare.

O cameră separată într-un hotel – ce tratament mai uman s-ar putea visa? Şi totuşi, te rog să mă crezi, am fost plasaţi în camere de hotel, plăcut încălzite şi nu în barăci îngheţate, în care oamenii stau ca sardelele, nu pentru a ni se aplica o metodă mai umană, ci una mai rafinată. Presiunea pe care voiau s-o exercite asupra noastră, pentru a ne smulge informaţii, era de un soi mult mai subtil decât aceea a loviturilor de bâtă şi a altor torturi corporale. Eram supuşi celei mai rafinate izolări care se poate închipui. Nu ni se făcea nimic – eram lăsaţi doar faţă-n fată cu vidul, căci e ştiut că nimic pe lume nu apasă mai mult sufletul omenesc. Creând în jurul fiecăruia din noi un vid total limitându-ne la o încăpere ermetic închisă lumii exterioare, uzau de un mijloc de presiune care trebuia să ne descleşteze gura mult mai sigur decât loviturile şi frigul.

La o primă privire, camera care mi se dăduse nu părea de fel lipsită de confort. Avea o uşă, un pat, un scaun, un lavoar, o fereastră cu gratii. Uşa rămânea însă ferecată zi şi noapte, îmi era interzis să mă folosesc de hârtie sau de creion, iar fereastra răspundea spre un perete, în jurul meu se întindea vidul, în care eram cu totul cufundat. Mi se luase ceasul, ca să nu pot măsura timpul, creionul, ca să nu scriu nimic, briceagul, ca să nu-mi tai vinele, mi se refuză până şi uşoara beţie provocată de o ţigară. Nu vedeam niciodată vreun chip omenesc, în afara aceluia al gardianului, care primise ordin să nu-mi vorbească şi să nu-mi răspundă la nicio întrebare. Nu auzeam niciodată vreun glas omenesc.

Regimul acesta, care zi şi noapte îmi lipsea simţurile de orice hrană, mă lăsa singur, îngrozitor de singur, faţă-n faţă cu mine însumi şi, cu patru sau cinci obiecte neînsufleţite: masa, patul, fereastra, lavoarul. Trăiam ca un scafandru în clopotul lui de sticla, în acel negru ocean al tăcerii, dar ca un scafandru care presimte că s-a rupt cablul care-l lega de lume şi că niciodată nu va mai fi tras afară din hăul acela mut. N-aveam nimic de făcut, nimic de auzit, nimic de văzut, în jurul meu domnea un vid ameţitor, un vid fără dimensiuni în spaţiu ori în timp. Mă plimbam mereu de colo-colo prin cameră, iar gândurile-mi erau şi ele într-un continuu du-te-vino. Dar, oricât de lipsite de materialitate ar părea, gândurile au şi ele nevoie de un punct de sprijin, fără de care încep să se învârte în jurul lor într-o goană nebună. Nici ele nu pot suporta vidul. Aştepţi ceva de dimineaţă până seara, dar nu se întâmplă nimic. Aştepţi, apoi începi din nou s-aştepţi. Nu se întâmplă nimic. Aştepţi, aştepţi şi iar aştepţi, gândurile se învârt, se învârt în capul tău, până ce te dor tâmplele. Nu se întâmplă însă nimic. Rămâi singur… singur… singur.

Am stat aşa cincisprezece zile. În timpul cărora am trăit în afara timpului, în afara lumii. Putea să izbucnească şi războiul, eu tot n-aş fi aflat nimic. Pentru mine lumea se compunea dintr-o masă, o uşă, un pat, un scaun, un lavoar, o fereastră şi patru pereţi al căror tapet, veşnic acelaşi, îl priveam fără încetare. Fiecare linie a desenului său mi s-a întipărit ca dăltuit în creier, atâta l-am privit.

În sfârşit începură şi interogatoriile. Eram chemat brusc, fără să ştiu bine dacă e zi sau noapte. Eram condus de-a lungul unor coridoare, fără să ştiu unde merg. Aşteptam apoi undeva ca să mă aflu dintr-o dată în faţa unei mese în jurul căreia erau aşezaţi câţiva indivizi în uniformă. Pe masă erau teancuri de hârtii, un

dosar al cărui conţinut n-aveam cum să-l bănuiesc, şi numaidecât începeau să curgă şi întrebările: şi cele directe, şi cele pline de perfidie, şi cele în dosul cărora se ascundeau altele, şi cele care caută să te prindă în capcană. În timp ce răspundeam, mâini străine şi duşmănoase răsfoiau hârtiile al căror conţinut mi-era necunoscut, iar o peniţă răuvoitoare alcătuia un proces-verbal, fără ca eu să ştiu ce scrie.

Dar ceea ce era mai de temut pentru mine în aceste interogatorii era faptul ca nu puteam ghici ce ştia cu adevărat Gestapoul, graţie spionajului sau, despre afacerile mele şi ceea ce voia să-mi smulgă. După cum ţi-am spus, îi trimisesem unchiului meu, în ultima clipă şi prin intermediul servitoarei, documentele cele mai compromiţătoare. Dar oare femeia le primise? Şi până unde mersese trădarea funcţionarului meu? Ce-au putut scoate din scrisorile mele, ce-au smuls poate unui biet preot, interogat cu abilitate în una din mănăstirile pe care le reprezentam? Nu mai sfârşeau cu întrebările. Ce «acţiuni cumpărasem pentru cutare mănăstire? Cu ce banca mă aflam în corespondentă? Îl cunoşteam pe domnul cutare sau cutare? Primeam scrisori din Elveţia sau din Sleenockerzeel? Şi cum nu-mi puteam forma o idee precisă despre ceea ce ştiau, fiecare răspuns al meu comporta o responsabilitate zdrobitoare. Dacă aş fi spus ceva ce nu se ştia, aş fi putut trimite pe cineva la moarte; dacă aş fi ascuns prea multe, îmi stricam mie însumi.

Dar interogatoriul nu era lucrul cel mai rău. Mai rea era întoarcerea în vid, în aceeaşi cameră, în faţa aceleiaşi mese, a aceluiaşi pat, a aceluiaşi lavoar, a aceluiaşi tapet. Nu rămâneam bine singur cu gândurile mele, că ţi începeam să refac în cap interogatoriul, să mă gândesc la ce-ar fi trebuit să spun ca răspunsul meu să fie mai abil. La ceea ce aveam să spun data viitoare pentru a

îndepărtă bănuială pe care-o trezisem poate printr-o remarcă nechibzuită. Cercetam, controlam, întorceam pe-o parte ţi pe alta fiecare întrebare, fiecare răspuns. Încercam să apreciez ceea ce ar fi putut să se înregistreze în procesul-verbal, ştiind totuşi dinainte că n-am să ajung la niciun rezultat.

Dar gândurilor acestea, o dată ce le dădusem drumul, nu le mai puteam pune frâu: se învârteau, se învârteau în capul meu, făcând fără încetare între ele noi combinaţii şi urmărindu-mă până şi-n somn. Astfel, interogatoriul o dată sfârşit, propria-mi minte îşi prelungea fără milă chinul, cu mai multă cruzime decât judecătorii, care îşi încheiau audienţa după un ceas, în timp ce, în camera mea, din pricina izolării, tortura nu mal avea sfârşit. În jurul meu nu era nimic altceva decât masa, dulapul, palul, tapetul, fereastra. Nicio distracţie, nicio carte, niciun ziar, niciun alt chip decât al meu, niciun creion cu care aş fi putut lua note, niciun chibrit ca să mă joc, nimic, nimic şi iar nimic. Da, numai un geniu diabolic, un ucigaş de suflete, ar fi putut inventa acest sistem al camerei de hotel. Într-un lagăr de concentrare, ar fi trebuit, fără îndoiala, să car pietre, până ce mi-ar fi sângerat mâinile şi mi-ar fi îngheţat picioarele în pantofi, aş fi fost închis cu alţi douăzeci ţi cinci în frig şi duhoare. Dar cel puţin aş fi văzut alte chipuri, aş fi privit un câmp, o roabă, un copac, o stea, ceva, în sfârşit, care să se schimbe, în locul acelei camere neschimbate, atât de cumplit de asemănătoare cu ea însăşi, în imobila sa fixitate. Nimic nu mă putea distrage acolo de la gândurile mele, de la nebuneştile mele plăsmuiri, de la bolnăvicioasele recapitulări. Şi tocmai aceasta o doreau şi călăii mei — să mă facă să-mi repet mereu aceleaşi gânduri până ce ele aveau să ma înăbuşe şi până ce avea să nu-mi rămână altceva de făcu decât să le scuip afară, ca să zic aşa, să mărturisesc, să mărturisesc totul,

dându-le astfel pe mână şi prietenii mei, şi informaţiile dorite. Simţeam cum treptat nervii mei începeau a ceda sub această cumplită presiune şi mă încordam din răsputeri ca să-mi creez o diversiune.

În locul unei alte ocupaţii, recitam sau reconstituiam cum puteam tot ce învăţasem odinioară pe de rost: cântece populare şi poezii pentru copii, pasaje din Homer învăţate pe vremea gimnaziului, paragrafe din Codul civil. Încercam să fac calcule, să adun, să împart numere oarecare. Dar în vidul acesta, memoria mea nu mai era bună de nimic. Nu mă puteam concentra defel. Acelaşi gând se strecura pretutindeni. Ce ştiau ei? Ce-am spus ieri, ce-ar trebui să spun data următoare?'

Patru luni am trăit în aceste condiţii de nedescris. E uşor să scrii şi să spui patru luni. E suficient un sfert de secundă ca să articulezi aceste trei silabe: patru luni. Ajung câteva litere ca să te notezi. Dar cum să zugrăveşti, cum să exprimi, chiar pentru tine însuti o viaţă care se desfăşoară în afara spaţiului şi a timpului? Nimeni nu va putea exprima vreodată cum te roade şi te distruge acest vid inexorabil, în ce fel acţionează asupra ta priveliştea veşnică a neschimbatei mese, a aceluiaşi pat, a aceluiaşi veşnic lavoar şi tapet, liniştea la care eşti redus, purtarea gardianului, mereu acelaşi, şi care pune hrana în faţa prizonierului său fără să-i arunce o privire. Gânduri, mereu aceleaşi, se învârt în vid, în jurul izolatului, până ce el înnebuneşte.

După câteva semne neliniştitoare, îmi dădui seama că creierul meu se destrăma. La început, când mă aflam în faţa judecătorilor, mintea mi-era limpede şi făceam depoziţii calme şi chibzuite: triam perfect în mintea mea ceea ce trebuia să spun şi ceea ce nu trebuia. Acum nu reuşeam să articulez nicio frază foarte simplă fără să mă bâlbâi, căci, în timp ce vorbeam, fixam hipnotizat peniţa grefierului, care alerga pe hârtie, ca şi cum ar fi vrut s-o

iau la goană după propriile-mi cuvinte. Simţeam cum mă părăsesc puterile şi cum se apropie clipa când aveam să spun tot ceea ce ştiam şî chiar mai mult, când, pentru a scăpa din ucigătoarea încleştare a vidului, aveam să trădez doisprezece oameni şi secretele lor numai şi numai pentru a câştiga măcar o clipă de linişte.

Într-o seară mă aflam tocmai în această stare. Gardianul îmi adusese mâncare, şi eu incepui să strig, înăbuşindu-mă în clipa în care el pleca: "Du-mă înaintea Judecătorilor! Am să spun totul! Am să spun unde sunt hârtiile, unde sunt banii! Am să spun totul, totul!". Din fericire, n-a auzit. Poate că nici n-a vrut să audă. Mă vedeam silit să recurg la această soluţie extremă, când se produse un eveniment neaşteptat, care trebuia să mă salveze cel puţin pentru un timp oarecare. Era o zi întunecată şi mohorâtă de sfârşit de iulie, îmi amintesc foarte bine de acest amănunt, căci ploaia cădea ritmic pe geamuri, de-a lungul coridorului pe care mă duceam la interogatoriu. M-au lăsat să aştept în anticameră. Totdeauna trebuia şi aştepţi înainte de a-ţi face apariţia, căci acesta era unul din punctele metodei. Începeau prin a zdruncina nervii inculpatului chemându-l brusc în mijlocul nopţii şi după ce el apucase să-şi revină, după ce-şi adunase toată energia de care era capabil în vederea audientei, îl lăsau să aştepte, sa aştepte fără niciun motiv o oră, două, trei, înainte de a-l supune la interogatoriu, pentru a-i chinui şi trupul, şi sufletul. În joia aceea, 27 iulie, rămăsei în picioare în sala de aşteptare doua ore încheiate... şi iată de ce-mi amintesc cu atâta precizie data: pe perete era atârnat un calendar şi în timp ce de abia mă mai puteam ţine pe picioare – era, fireşte, interzis să stai jos – mâncam din ochi, în setea mea de lectură, cifra aceea şi cuvântul de lângă ea: 27 iulie care se distingea pe perete.

Apoi am început iar să aştept, să privesc uşa. Să mă

întreb când se va deschide, să reflectez la ceea ce mă vor întreba judecătorii de data asta, deşi ştiam bine că nu-mi vor pune întrebările al căror răspuns îl pregătisem, în ciuda neliniştii acestei aşteptări, în ciuda oboselii pe care mi-o provoca, era o uşurare să mă aflu într-o altă cameră decât a mea, o cameră mai mare, luminată de două ferestre, fără pat şi fără lavoar, şi a cărei lemnărie nu avea crăpătura aceea pe care o observasem de milioane de ori în camera mea. Zugrăveala era alta, altul era şi scaunul: la stângă uşii era un dulap plin cu dosare şi un vestiar cu cuiere pe care atârnau trei sau patru mantale militare ude, mantalele călăilor mei.

Astfel, în faţa privirilor mele se aflau lucruri noi – în sfârşit ceva nou –, şi ochii mei se agăţau cu aviditate de ele. Cercetam fiecare cută a mantalelor şi observam, bunăoară, o picătură de ploaie pe marginea gulerului ud. Aşteptam cu o emoţie, care ţi se va părea poate ridicolă, să văd dacă va cădea de-a lungul cutei sau se va apăra încă multă vreme împotriva gravităţii – da. Fixam, gâfâind, picătura aceasta timp de câteva minute, ca şi cum viaţa mea ar fi depins de ea. Şi când, în sfirşit, s-a prelins, am început să număr nasturii de pe fiecare manta, opt pe prima, opt pe a doua şi zece pe cea de-a treia, apoi m-am apucat să compar toţi aceşti nasturi între ei, sorbeam din ochi amănuntele lipsite de importantă, o luam de la capăt şi mă delectam cu o indescriptibilă pasiune.

Şi, deodată, ochii-mi căzură pe altceva, ceva ce umfla buzunarul uneia din mantale. Mă apropiai şi mi se păru că recunosc, prin stofa întinsă, forma dreptunghiulară a unei cărţi. O carte! Genunchii începură să-mi tremure: o carte! De patru luni nu ţinusem una în mână, şi numai forma ei mă umplea de încântare. Era o carte în care aveam să văd cuvinte aliniate unele alături de altele, linii, pagini, foi pe care aveam să le întorc. O carte în

care puteam să urmăresc alte gânduri. Gânduri noi care aveau să mă distragă de la ale mele, pe care puteam să le păstrez în minte. Ce descoperire îmbătătoare şi în acelaşi timp calmantă! Privirile-mi ţintuiau, hipnotizate, buzunarul umflat, unde se schiţa forma cărţii, şi erau atât de arzătoare de parc-ar fi vrut să găurească mantaua. M-am mai rezistat şi m-am apropiat mai mult. Numai la gândul că aş putea pipăi o carte, fie şi printr-o stofă, degetele-mi ardeau până-n vârful unghiilor. Fără să-mi dau seama cum, mă apropiam tot mai mult.

Din fericire, gardianul nu dădea nicio atenţie ciudatei mele purtări. Poate că găsea pur şi simplu firesc ca un om care a stat două ore în picioare să se sprijine puţin de perete. Până la urmă, m-am apropiat de manta şi mi-am pus mâinile la spate ca s-o pot atinge pe ascuns. Pipăii stofa şi simţii într-adevăr un obiect dreptunghiular, suplu şi care fâşâia uşor – o carte! Era într-adevăr o carte! Ca un fulger, un gând puse stăpânire pe mine: "încearcă s-o furi! Poate că ai să izbuteşti şi atunci ai s-o poţi ascunde în cameră şi ai să citeşti, ai să citeşti, ai să citeşti, în sfârşit, ai să citeşti iarăşi!". Abia încolţise acest gând, că şi începu să acţioneze asupra mea ca o otravă puternica: urechile începură să-mi vâjâie, inima-mi bătu să se spargă, iar mâinile-mi îngheţate nu mă mai ascultară.

În timpul acesta, după ce prima impresie de stupoare s-a şters, m-am lipit cu viclenie de manta ţi, nescăpându-l din ochi pe gardian, am început să scot încet-încet cartea din buzunar. Hop! Am apucat-o prudent şi m-am trezit în mână cu un volum nu prea gros. Abia alunci m-a cuprins teama de ceea ce făcusem. Înapoi nu mai puteam însă da. Unde s-o pun? Am lăsat-o să-mi lunece în pantalon. pe la spate, şi de acolo am tras-o încetişor până pe şold, astfel ca s-o put ţine cu mâna în timp ce mergeam. Nu-mi mai rămăsese decât să-mi încerc şiretlicul, m-am îndepărtat de vestiar, am făcut un pas,

doi, trei. Mergea. Reuşeam să ţin cartea la locul ei dacă-mi lipeam strâns braţul de corp, în dreptul cingătoarei.

Nu trecu mult şi începu şi interogatoriul. De data asta trebuii să fac un efort mai mare decât oricând, căci atenţia mea era concentrată mai mult asupra cârtii şi asupra felului cum o ţineam decât asupra depoziţiei. Din fericire, în ziua aceea audienţa n-a durat mult, iar cartea ajunse teafăra în camera mea. N-am să-ţi dau amănunte ca să nu te plictisesc, dar trebuie să-ţi spun că de câteva ori cartea mi-a alunecat înăuntrul pantalonilor în timp ce străbăteam coridorul şi-a trebuit să simulez un violent acces de tuse ca să mă pot apleca şi s-o împing pe ascuns la locul ei, sub cingătoare. Sosi însă şi clipa, clipă pe care n-am s-o uit niciodată, când mă văzui singur în iadul meu. În sfârşit singur, şi totuşi în tovărăşia aceasta nespus de preţioasă.

Crezi poate că am scos imediat cartea din ascunzătoarea el, ca să mă uit la ea, ca s-o citesc? N-am făcut nimic din toate acestea. Întâi şi întâi am vrut să gust întreaga bucurie de care mă umplea prezenţa acestei cărţi şi întârziat intenţionat clipa când aveam s-o văd, provocându-mi astfel o plăcere extrem de subtilă: aceea de a visa la conţinutul ei. Cel mai mult aş fi dorit să fie tipărită foarte înghesuit, ca să aibă cât mal mult text şi pe hârtie foarte fină, ca să am mult de citit. Nădăjduiam să fie o carte dificilă, care avea să-mi ceară un mare efort intelectual sau ceva ce poate fi învăţat pe dinafară, poezii, de preferinţă, o, vis temerar, Goethe sau Homer.

În sfârşit, nu mi-am mai putut abţine curiozitatea. M-am întins pe pat în aşa fel incât dacă ar fi intrat pe neaşteptate gardianul nu m-ar fi putut surprinde şi-am tras cu mina tremurând de emoţie cartea de sub cingătoare.

*

Dar ce necaz, ce amară decepţie când am văzut-o: cartea aceasta, pe care o furasem cu preţul atâtor riscuri, cartea aceasta, care-mi trezise speranţe atât de arzătoare, nu era decât un manual de şah, o colecţie de o sută cincizeci de partide jucate de maeştrii şahului! Dacă n-aş fi fost închis, ferecat între patru pereţi, în furia mea aş fi aruncat cartea pe fereastră, căci, pentru dumnezeu, la ce mi-ar fi folosit acest tratat? Pe vremea când eram la gimnaziu încercasem, ca mai toţi colegii mei, să mişc pioni pe o masă de şah, într-o zi sau alta când mă rodea plictiseala. Dar cu lucrarea aceea teoretică ce să fi făcut? Nu poţi juca şah fără partener şi cu atât mai puţin fără masă de şah şi fără piese.

Răsfoiam volumul, pradă unei crunte indispoziţii, în speranţa că am să descopăr totuşi ceva de citit, fie o introducere, fie câteva instrucţiuni. Dar cartea nu conţinea decât diagramele partidelor celebre, pe deasupra cărora se aflau înscrise nişte semne, la început de neînţeles pentru mine: e2—e3, c1—g3 şi aşa mai departe. După cât îmi putui da seama, era un fel de algebră a cărei cheie n-o posedam.

Încetul cu încetul, am priceput că literele a, h, e desemnau liniile longitudinale, cifrele de la 1 la 8, cele transversale şi că aceste coordonate îţi permiteau să stabileşti poziţia fiecărei piese în cursul partidei; aceste reprezentări pe de-a-ntregul grafice erau, prin urmare, un fel de mod de exprimare. Gândul că am să reuşesc poate să fac un fel de joc de şah şi că am să încerc să joc partidele acestea mi-a fulgerat prin minte. Am observat că, din fericire, aşternutul de pe pat era cadrilat. Împăturit cu grijă, alcătuia o masă de şah cu şaizeci şi patru de căsuţe. Cartea am ascuns-o sub saltea după ce i-am smuls prima pagină. Apoi, mi-am pus de o parte, din raţia de pâine, puţin miez din care am modelat piesele, un rege, o regină, un nebun şi toate celelalte. Erau cam

grosolane, dar izbutii, nu fără greutate, să reproduc pe cearşaful meu cadrilat poziţiile prezentate în manual.

La început îmi venea greu să joc o partidă întreagă din pricina ridicolelor piese din miez de pâine, pe care le confundam mereu, răci „negrele” nu se distingeau decât prin praful cu care le pictasem. A trebuit să iau de cinci ori, de douăzeci de ori de la capăt această primă partidă. Dar cine-n lumea asta dispunea de mai mult timp decât mine. Aşa cum eram robit vidului, cine-ar fi putut fi mai avid şi mai răbdător totodată?

După şase zile, partida aceasta o jucam corect; opt zile mai târziu mă puteam lipsi de piesele din miez de pâine, şi urmăream cu gândul poziţiile respective ale adversarilor pe masa de şah. Încă opt zile şi desfiinţai şi cearşaful cadrilat. Semnele a1, a2, c7, c8, care-mi păruseră la început atât de abstracte, se concretizau acum automat în imgini vizuale. Transpunerea era completă: masa de şah şi piesete mi se proiectau în minte, iar formulele din carte făceau să se întruchipeze numaidecât şi poziţiile. Eram ca un muzician încercat, căruia îi este suficient să arunce o privire pe o partitură pentru ca temele şi armoniile ei să-i răsune pe dată în urechi. Ca să fiu în stare să joc în minte toate partidele de ţah expuse în tratat mi-au mai trebuit încă cincisprezece zile; abia atunci am înţeles ce nepreţuită binefacere datoram îndrăzneţului meu furt. Aveam acum o activitate. Sterilă dacă vrei, dar totuşi o activitate, care îmi smulgea mintea de sub stăpînirea vidului. Cu aceste o sută cincizeci de partide posedam o armă admirabilă împotriva înăbuşitoarei monotonii a timpului şi a spaţiului.

Pentru ca noua mea ocupaţie să nu-şi piardă farmecul, îmi împărţeam metodic ziua: două partide dimineaţa, două partide după-amiaza, iar seara o scurtă revizie a tuturora. Astfel îmi umpleam timpul, care nu se mai

scurgea inconsistent ca gelatina, şi eram ocupat fără să fac excese, căci şahul are remarcabila calitate de a nu obosi spiritul, ci, mai curând, de a-l face mai suplu, mai vioi. Şi aceasta din pricină că în timpul jocului îţi concentrezi toată energia intelectuală asupra unui câmp foarte restrâns, chiar atunci când problemele sunt arzătoare. La început am urmărit mecanic indicaţiile cărţii, dar încetul cu încetul, lucrul acesta a devenit pentru mine un joc al inteligenţei, care-mi provoca o nespusă plăcere. Învăţat subtilităţile, şiretlicurile - ascunse ale atacului şi apărării, tehnica combinaţiilor şi a ripostei, în scurtă vreme am fost în stare să recunosc maniera caracteristică fiecărui jucător celebru cu tot atâta certitudine cum se poate recunoaşte un poet după câteva versuri dintr-o operă de-a sa. Ceea ce la început n-a fost decât un mijloc de a-mi omorî timpul, a devenit o distracţie autentică, iar figurile marilor jucători de şah Alehin. Lasker, Bagoliubov. Tartakover mi-au ţinut de urât în singurătatea mea,

De atunci înainte, camera mea cufundată în tăcere se însufleţi, iar exerciţiile regulate îmi redară siguranţa facultăţilor intelectuale. Această disciplină mintală foarte precisă le înzestra chiar cu o nouă ascuţime, din care aveau să tragă, în primul rând, foloase interogatoriile; fără să-mi dau seama, reuşisem să-mi ameliorez pe masa de şah apărarea împotriva prefăcătoriilor şi a tertipurilor perfide. De atunci n-am mai dai dovadă de nicio slăbiciune în faţa judecătoriilor mei şi aveam impresia că mă privesc cu oarecare respect. Se întrebau, pesemne, unde găseam forţa să rezist cu atâta fermitate, când toţi ceilalţi se prăbuşeau. Vremea fericită, când am refăcut sistematic cele o sută cincizeci de partide din manual, dură cam trei luni. Ajuns la acest punct mort, mă regăsii dintr-o dată faţă-n faţă cu vidul. O partida jucata de douăzeci sau de treizeci de ori nu mai

prezintă atracţia noului, acţiunea ei s-a sleit. Ce rost avea să continui când ştiam fiecare mişcare pe dinafară? Prima provoca automat următoarele, surpriza era anihilată şi nu mi se mai ridica nicio problemă.

Pentru a-mi procura această distracţie, de care nu mă mai puteam lipsi, mi-ar fi trebuit un al doilea volum. Cum lucrul acesta era imposibil, nu-mi rămânea decât o singură soluţie: să inventez alte partide, pe care să încerc să le joc cu mine însumi sau, mai bine zis, împotriva-mi. Nu ştiu dacă te-ai gândit vreodată la starea de spirit în care te cufundă acest rege al jocurilor. Hazardul nu are niciun rol, atracţia jocului de şah constând în întregime din faptul că două minţi se opun una alteia, fiecare cu tactica sa. Această bătălie intelectuală trezeşte interes prin aceea că negrul nu ştie cum va acţiona albul şi se străduieşte, fără încetare, să-i ghicească intenţiile, pentru a-l contracara, în timp ce albul, la rândul lui, încearcă să aducă la lumină intenţiile tainice ale negrului şi să le dejoace.

Dacă cele două tabere sunt reprezentate de una şi aceeaşi persoană, situaţia devine contradictorie. Cum va putea fi în stare o minte să-şi propună un scop atunci când joacă cu albul şi să-l uite la comandă pentru a-şi alcătui planul cu negrul? O asemenea dedublare a gândirii presupune o totală dedublare a conştiinţei şi denotă o eludată capacitate de a-şi izola, voluntar, anumite funcţiuni ale creierului, ca şi cum ar fi vorba de un aparat mecanic. A voi să joci şah cu tine însuţi echivalează cu a voi să-ţi ajungi umbra din urmă.

Ei bine! Timp de săptămâni întregi desperarea m-a împins spre această absurditate. Condiţiile în care trăiam mă obligau să încerc această dedublare a propriului meu spirit, între un eu alb şi un eu negru, dacă nu voiam să mă las zdrobit de cumplitul vid care mă încolţea din toate părţile."

Domnul B. se lăsă pe spate pe şezlongul său şi închise o clipă ochii. Ai fi zis că se străduia să alunge o amintire nepoftită. Ticul care îmi atrăsese atenţia îi reapăru în colţul gurii. Apoi se ridică şi urmă:

"Până aici cred că povestirea mea a fost limpede. Din păcate, nu ştiu dacă şi urmarea va fi tot aşa. Noua ocupaţie îmi cerea o asemenea tensiune încât pierdeam orice control asupra mea. Poate că mi s-ar fi oferit o portiţă intimă de salvare dacă aş fi avut o masă de şah adevărată, care mi-ar fi permis, într-un fel, să proiectez lucrurile în spaţiu, în faţa unei mese de şah, cu piese adevărate, pe care să le mişti, poţi să imprimi un ritm reflecţiilor tale, poţi să te muţi din punct de vedere fizic dintr-o parte în alta a mesei şi să consideri astfel situaţia când din punctul de vedere al negrului, când din cel al albului. Dar aşa cum eram constrâns să mă lupt cu mine însumi sau, dacă preferaţi, cu un eu proiectat într-un spaţiu imaginar. Trebuia să-mi reprezint limpede poziţiile succesive ale pieselor, posibilităţile fiecărui partener şi – oricât de absurd ar părea aceasta – să văd distinct în mintea mea şase, opt, douăsprezece – poziţii diferite ca să pot astfel calcula dinainte patru sau cinci mutări pentru fiecare adversar, al căror reprezentant eram eu singur.

Mintea mea se diviza, aş putea spune, în minte albă şi minte neagra, pentru ca să pot duce jocul acesta într-un spaţiu abstract şi să combin mutările cerute, în ambele tabere, de tactica partidei. Dar cel mai primejdios lucru nu era aici această dedublare a gândirii în mine însumi, ci faptul că totul se petrecea în imaginaţie; riscam astfel să pierd brusc pământul de sub picioare şi să lunec în hău. Când înainte vreme, refăceam partidele celebre din manual, nu executam decât o copie, iar exerciţiul nu-mi cerea mai mult efort decât memorizarea unor versuri sau a unui paragraf din cod. Era o activitate limitată,

disciplinată, o gimnastică mintală remarcabilă.

Două partide în cursul dimineţii, două după-amiaza, mă achitam astfel de acest soi de exerciţii fără prea multă cheltuială de energie. Jocul îmi ţinea loc de ocupaţie normală şi dacă greşeam, dacă ezitam în cursul vreunei partide, tratatul era acolo, prezent, ca să mă ajute. Activitatea aceasta îmi fusese salvatoare, pentru că nu intram eu însumi în joc. Îmi era indiferent dacă victoria avea să fie de partea negrului şi nu a albului, asta era treaba lui Alehin sau a lui Bogoliubov, care-şi disputau onoarea de a fi campioni, iar plăcerea pe care o încercam era aceea a spectatorului, a cunoscătorului care apreciază peripeţiile partidei şi frumuseţea ei. Din clipa în care încercam să joc cu mine însumi, am început, fără să-mi dau seama, să mă desfid pe mine însumi. Eram negrul şi luptam împotriva albului, care eram tot eu. Şi fiecare din ei voia să câştige. Mă trecea cu cald gândindu-mă ce aveam să fac când urma să joc cu albul alunci când jucam cu negrul. Unul din cei doi adversari care se aflau în persoana mea triumfa şi se enerva în acelaşi timp când celălalt săvârşea vreo greşeală.

Toate acestea par lipsite de sens şi chiar aşa ar fi dacă ar fi fost vorba de un om normal, trăind în condiţii normale. Ce poveste de necrezut ar fi o schizofrenie provocată în felul acesta, ce dedublare de neconceput a personalităţii! Dar nu uita că am fost smuls cu violenţă din cadrul meu obişnuit, că eram un prizonier nevinovat, chinuit de luni întregi de singurătate, un om în care se acumulate furia, fără ca să şi-o poată descărca asupra nimănui. Având în vedere că nu se oferea nicio altă distracţie, în afara acestui joc absurd cu mine însumi, ura şi dorinţa mea de răzbunare se canalizară cu furie în această direcţie. În mine era un om care voia să-şi apere drepturile, dar nu putea să se lege decât de celălalt eu cu care jucam; astfel, partidele acestea îmi provocau o

iritare aproape maniacală. La început mai eram capabil să joc calm. Făceam câte o pauză intre partide ca să mă mai destind. Dar nu trecu mult şi nervii mei iritaţi nu-mi mai dădură niciun răgaz. Abia terminam de jucat cu albul, că negrul se ridica înaintea mea, fremătând. Abia sfârşeam o partidă, că o jumătate din mine însumi începea să o provoace pe cealaltă, căci aveam totdeauna în mine un învins care-ţi cerea revanşa.

N-aş putea spune nici măcar aproximativ câte partide am jucat în felul acesta. În rătăcirea mea nepotolită – poate o mie, poate mai multe. Eram posedat şi nu puteam opune nicio împotrivire; toată ziua nu-mi umbla prin minte decât mat şt rocadă, nu vedeam decât pioni, ture, regi şi nebuni. Întreaga-mi fiinţă, toată sensibilitatea mea se concentrau asupra căsuţelor unei imaginare mese de şah,

Bucuria pe care o încercam în timpul jocului se preschimbase într-o dorinţă violenta, dorinţa într-o constrângere, o manie, o furie frenetică, care-mi cotropea zilele şi nopţile. Nu mă mai gândeam decât la şah, la probleme de şah, la mutarea pieselor. Adesea, trezindu-mă cu fruntea scăldată-n sudoare, îmi dădeam seama că jucasem până şi-n somn. Dacă visele-mi erau populate cu oameni, aceştia se mişcau în chip de tură, de cal, de nebun.

La interogatoriu, mintea mi-era confuză. Am impresia că m-am exprimat destul de obscur ultimele dăţi când am fost chemat, căci judecătorii schimbau între ei priviri uimite. De fapt, în timp ce ei îşi făceau ancheta şi deliberările, eu nu aşteptam, sub imperiul patimei mele avide, decât momentul când aveam să fiu condus în cameră ca să-mi reiau jocul, jocul nebunesc. O partidă, apoi încă una! Orice întrerupere mă stânjenea, până şi sfertul de oră când gardianul mătura prin cameră, până şi cele două minute care-i trebuiau ca să-mi aducă

mâncarea. Adesea mâncarea rămânea neatinsă până seara în castronul ei, căci uitam să mănânc. Mă ardea o sete înspăimântătoare, provocată de jocul acesta febril şi de nesfârşitele reflecţii. Goleam sticla dintr-o dală şi-l imploram pe gardian să-mi aducă apă, dar, o clipă mai târziu, gura mi-era iar uscată.

În sfârşit, tulburarea mea ajunse la un asemenea grad, încât nu mai puteam rămâne pe scaun nicio clipă. Nu făceam nimic altceva decât să joc toată ziua, măsurând camera fără încetare, tot mai repede, cu un pas mereu mai grăbit, pe măsură ce se apropia sfârşitul partidei. Pasiunea de a câştiga, de a învinge, de a mă învinge pe mine însumi devenea, încetul cu încetul, un fel de furie: tremuram de nerăbdare, căci unul din cei doi adversari pe care îl întruchipam era totdeauna prea lent pentru pofta celuilalt. Se hărţuiau şi oricât de ridicol ţi s-ar părea, mă aţâţam pe mine însumi – "mal repede, mai repede, hai odată" – când răspunsul se lăsa aşteptat.

Astăzi ştiu, desigur, că acea stare de spirit era patologică. Nu-i găsesc altă denumire decât aceea de *intoxicaţie cu jocul de şah*, care nu există încă în vocabularul medical. Monomania aceasta sfârşi prin a-mi otrăvi şi trupul, şi sufletul. Slăbisem, somnul îmi era agitat, mereu întrerupt, mă trezeam cu pleoapele grele ca plumbul, încât de abia le puteam deschide. Eram atât de slăbit, mâinile imi tremurau în aşa hal, încit ca să duc la buze un pahar trebuia să fac un mare efort. Dar cum începeam o partidă, o forţă sălbatică mă galvaniza. Eram într-un continuu du-te-vino, cu pumnii strânşi, şi auzeam adesea, ca printr-o ceaţă cu luciri roţiatice, propria-mi voce strigându-mi, pe un ton răguşit, rău: «Şah!» sau «Mat!».

N-aş putea să-ţi spun cum s-a produs criza. Ştiu numai că într-o dimineaţă m-am trezit altfel decât de obicei. Corpul mi se eliberase parcă de mine însumi, se lăfăia,

întins alene, într-un confort foarte plăcut. O oboseală mare, sănătoasă, pe care n-o mai încercasem de luni de zile, îmi îngreuna pleoapele, dându-mi un atât de intens sentiment de bunăstare,încât nu putui să mă decid să deschid imediat ochii. Timp de câteva minute am rămas aţa, bucurându-mă de moleşeala mea, de căldura patului, într-o tânjeală voluptoasă. Deodată mi se păru că aud voci în spatele meu, voci omeneşti, calde şi vii, care rosteau cuvinte liniştite, şi nu-ţi poţi imagina încântarea mea. Eu, care n-auzisem de luni de zile decât asprele şi relele cuvinte ale judecătorilor mei.. «Visezi – îmi spusei. Visezi! Nu cumva să deschizi ochii. Prelungeşte-ţi visul, mai bine decât să vezi iarăşi camera aceea blestemată, scaunul, lavoarul, masa şi veşnicul desen al tapetului. Visezi – visează mai departe».

Dar curiozitatea fu mai puternică, încet, cu prudentă, deschisei ochii. O! Minunăţie: mă aflam într-o altă cameră. O cameră mai mare decât cea de hotel. Lumina intra liberă printr-o fereastră fără gratii. Dincolo de ea vedeam copaci, copaci verzi, adiind în vânt, şi nu sinistrul, meu zid. Camera era zugrăvită în alb strălucitor, albă era şi cuvertura care mă acoperea – da, într-adevăr, mă aflam într-un alt pat. Un pat pe care nu-l cunoşteam. Nu era vis, voci omeneşti vorbeau încetişor în spatele meu. Pesemne că descoperirea mă tulburase puternic, căci paşii se apropiară numaidecât, O femeie venea spre mine. Cu mersul uşor, o femeie cu o basma albă pe cap – o infirmieră. Mă înfiorai, încântat: nu mai văzusem de un an întreg o femeie. Probabil că priveam această graţioasă apariţie cu ochii extaziaţi şi arzători, căci infirmiera îmi spuse: "Stai liniştit! Foarte liniştit!". Nu-i ascultam decât sunetul vocii – nu era oare aceea a unei creaturi omeneşti? Mai existau deci oameni pe pământ care nu erau judecători, călăi, exista, o, minune, femeia aceasta cu glas dulce şi cald. Aproape duios, ţintuiam cu

ochii gura aceea care-mi vorbise cu bunătate, căci anul acesta infernal mă făcuse să uit că între oameni mai poate exista bunătate, Îmi zâmbi – da. Ea zâmbea, mai existau deci pe lumea asta oameni care zâmbeau. Apoi duse un deget la buze şi se îndepărtă fără zgomot.

Cum aş fi putut s-o ascult? Dimpotrivă, făcui eforturi desperate ca să mă aşez pe pat, ca s-o urmăresc cu privirea, pentru a mai contempla încă o dată această creatură miraculoasă şi binevoitoare. Voiam să mă ajut cu mâinile. Dar nu reuşeam. Cea dreaptă dispăruse în întregime într-un fel de pachet mare, alb, pe cât se părea: un pansament. La început m-am uitat la el mirat din cale afară, apoi înţelesei încetul cu încetul unde mă aflam şi începui să mă gândesc la ceea ce ar fi putut să mi se fi întâmplat. Fără îndoială că fusesem rănit sau, poate, mă rănisem eu singur la mână. Acum mă aflam la spital.

După-amiază veni doctorul; era un om bătrân, foarte simpatic. Numele meu nu-i era necunoscut şi vorbi cu atâta respect de unchiul meu, doctorul împăratului, încât îmi dădui imediat seama că ţinea la mine. În cursul convorbirii îmi puse tot felul de întrebări, dintre care una, între altele, mă surprinse, mă întreba dacă nu eram cumva matematician sau chimist, l-am spus că nu.

– Curios, murmură el. Rosteai formule atât de stranii în delirul dumitale încât nimeni nu înţelegea nimic.

Îl întrebai ce mi se întâmplase. Un zâmbet ciudat îi înflori pe buze.

– Nimic grav. O criză violentă de nervi. Şi adăugă încetişor, după ce aruncă o privire circumspectă în junii lui: Lesne de înţeles, de altfel. Te aflai acolo de la 13 martie, nu-i aşa?

Făcui semn din cap că da.

– Nimic surprinzător cu metoda asta, mormăi el. Nu eşti cel dintâi. Dar n-ai nicio grijă. După cum îmi

strecurase aceste cuvinte şi după cum mă privea, înţelesei că eram pe mâini bune.

Două zile mai târziu, excelentul doctor îmi povesti deschis ce mi se întâmplase. Gardianul mă auzise răcnind în camera mea şi crezuse la început că intrase cineva cu care mă certam. Dar nici nu apucase bine să se arate în uşă că m-am şi aruncat asupra lui scoţând nişte strigăte sălbatice: "Hai, du-te, ticălosule, laşule!". Încercasem să-l apuc de gât cu atâta impetuozitate încât trebui să strige după ajutor. În timp ce eram dus la doctor, reuşii să mă eliberez şi pradă unei furii frenetice, m-am aruncat în fereastra de pe coridor. Am spart geamul şi m-am rănit adânc la mână – uite, cicatricea se mai vede încă şi azi. Eram cuprins de un fel de febră cerebrală când am fost transportat la spital, dar în scurtă vreme mi-am revenit complet în simţiri.

– Desigur, n-am să le comunic domnilor ălora că te simţi mai bine, adăugă esculapul meu cu vocea scăzută: ar fi în stare s-o ia de la capăt. Bizuie-te pe mine, am să fac cum e mai bine ca să te scot basma curată.

Nu ştiu ce raport a putut face călăilor mei acest preţios prieten. Fapt este că obţinu ceea ce voia: să mă elibereze. Poate că m-a dat drept iresponsabil, poate că persoana mea nu mai prezenta niciun interes pentru Gestapo, căci Hitler ocupase Cehoslovacia, şi situaţia din Austria era pentru el lichidată. Mă angajam în scris să-mi părăsesc patria în cincisprezece zile. Iar aceste cincisprezece zile fură atât de pline de formalităţile necesare astăzi unei călătorii în străinătate – hârtii militare, de poliţie, paşaport, viză, certificat medical –, încit nu-mi mai rămase vreme să mă gândesc la trecut. Se pare, de altfel, că în creierul nostru există nişte misterioase forţe regulatoare, care îndepărtează spontan ceea ce ar putea să-i dăuneze sufletului, căci ori de câte ori încercam să mă gândesc la perioada petrecută în

captivitate, memoria mă trăda. Abia multe săptămâni mai târziu, când mă aflam pe pachebotul acesta, putui în sfârşit să trec în revistă evenimentele petrecute.

Acum înţelegi de ce m-am purtat atât de necuviincios cu prietenii dumitale. Mă plimbam la întâmplare prin fumoar, când i-am văzut pe domnii aceia aşezându-se la o masă de şah; mirarea şi spaima mă ţintuiră locului. Uitasem complet că se poate juca şah în faţa unei mese de şah palpabile, cu piese palpabile, uitasem că e un joc în care două persoane cu totul străine se instalează în carne şi oase una în faţa celeilalte.

Într-adevăr mi-au trebuit câteva minute ca să-mi amintesc că jucătorii pe care-i vedeam acolo jucau acelaşi joc ca şi mine, în celula mea, când mă străduiam din răsputeri să joc cu mine însumi.

Cifrele cu care mă obişnuisem în perioada aceea de exerciţii sălbatice nu erau, prin urmare, decât simbolurile acestor piese de os. Surpriza pe care o încercam văzând că mişcarea pieselor pe masa de şah corespundea celei făcute de pionii mei imaginari se asemăna, fără îndoială, cu aceea a astronomului care a determinat existenţa unei planete prin mijlocirea unor calcule savante şi care vede deodată materializându-se planeta aceasta pe cer sub forma unei stele strălucitoare. Hipnotizat, fixam masa de şah pe care contemplam diagramele mele concretizate de un cal, de o tură, de un rege, o regină şi de pioni veritabili. Pentru a înţelege mai bine poziţiile respective ale adversarilor, m-am văzut silit să transpun lumea abstractă a cifrelor mele în aceea a pieselor care erau mutate sub ochii mei. Încetul cu încetul, curiozitatea mă cuprinse. Uitând de orice politeţe, am intervenit în jocul dumneavoastră. Eroarea pe care era gata s-o comită prietenul dumitale m-a atins de parcă aş fi fost săgetat în inimă. Cu un gest instinctiv, fără să mă gândesc, l-am reţinut aşa cum reţii un copil care se

apleacă peste o balustradă. Abia mai târziu mi-am dat seama cât de grosolan şi de necuviincios m-am purtat".

Mă grăbii să-l asigur pe domnul B. spunându-i că ne felicitam pentru hazardul care ne permisese să-i facem cunoştinţă şi adăugai că din partea mea eram de două ori nerăbdător să asist la partida fixată pe a doua zi, după ce-i ascultasem povestirea. Păru neliniştit.

„Nu, să nu vă faceţi iluzii. Pentru mine nu se pune altă problemă decât să mă pun la încercare... da. Aş vrea... aş vrea să ştiu dacă sunt în stare să joc o partidă de şah obişnuită, pe o masă de şah adevărată, cu piese adevărate. Cu un adversar în carne şi oase, căci încă nu m-am lămurit asupra acestui lucru. Cele o sută, o mie de partide jucate erau oare reglementare? Sau nu era decât un joc de vis, ca atunci când ai febră, un vis fantastic, în care sari peste jaloane indispensabile realităţii?

Sper că nu-mi pretindeţi sa mă măsor cu un campion mondial şi să-l scot din luptă. Singurul lucru care mă interesează este să ştiu, o dată pentru totdeauna, dacă jucam cu adevărat şah în camera mea de hotel sau dacă înnebunisem. Într-un cuvânt, dacă eram de o parte sau de alta a zonei primejdioase. În ce mă priveşte este singurul scop al acestei partide".

În clipa aceea, gongul ne chema la cină. Convorbirea noastră ţinuse aproape două ore, căci, în cele de mai sus, am scurtat mult povestirea domnului B.

I-am mulţumit călduros şi mi-am luat rămas bun de la el. Nu părăsisem încă puntea, când alergă după mine şi adăugă, cu atâta nervozitate încât se bâlbâia:

„Încă o vorbă. N-aş vrea să par pentru a doua oară nepoliticos: vrei să-ţi previi prietenii că n-am sa joc decât o singură partidă? Va fi încheierea unei întâmplări trecute... o concluzie definitivă, şi nu un început... Nu doresc să fiu cuprins iar de această pasiune frenetică, de această furie de a juca, la care nu mă gândesc decât

cutremurându-mă... de altfel, doctorul m-a prevenit... m-a prevenit anume: un om care a fost atins de o manie poate cădea iar bolnav, chiar dacă e cu totul vindecat... Mai bine să nu mă apropii de o masa de şah, când am fost intoxicat în halul în care am fost... înţelegi, am să joc o unică partidă ca să limpezesc problema care mă interesează, şi cu asta basta."

A doua zi, la ora trei fix, ne şi aflam în fumoar. Veniseră şi doi ofiţeri de pe bord, amatori de şah, după ce obţinuseră o permisie specială ca să asiste la partidă. De data asta, Czentovic nu se lăsă aşteptat şi începu o partidă memorabilă, în care obscurul meu compatriot avea să se lupte cu ilustrul campion. Regret că s-a desfăşurat în faţa unor spectatori atât de incompetenţi şi că s-a pierdut pentru analele jocului de ţah aşa cum s-au pierdut pentru istoria muzicii improvizaţiile lui Beethowen la pian. Încercarăm, ce-i drept, să reconstituim în memorie partida, dar fără niciun rezultat. Jucătorii ne-au interesat în mai mare măsură decât jocul, ale cărui peripeţii nu ni le mai aminteam. Contrastul spiritual dintre cei doi parteneri devenea tot mai accentuat în atitudinile pe care le luau în cursul partidei. Ţeapăn şi tipicar, nemişcat ca un buştean, Czentovic nu pierdea din ochi masa de şah. A gândi însemna pentru el un efort fizic care-i cerea o concentrare a întregului trup. Domnul B., dimpotrivă, era cu totul liber şi degajat în mişcări. Diletant în cel mai bun sens al cuvântului, el vedea în joc doar plăcerea pe care i-o făcea; între mişcări ne dădea cu dezinvoltură explicaţii, îţi aprindea câte o ţigară cu mâna sigură şi nu privea masa de şah decât un minut înainte de a juca. Avea necontenit aerul că prevăzuse dinainte intenţiile adversarului.

La început totul decurse destul de repede. De abia la a şaptea sau la a opta mişcare, lupta păru că se schiţează

conform unui anumit plan. Czentovic se gândea mai îndelung, şi după acest semn înţeleserăm că lupta era înverşunată. Ca să fiu drept, trebuie să mărturisesc că pe noi, ceilalţi, partida mal curând ne decepţiona. Cu cât piesele alcătuiau pe masa de şah arabescuri mai stranii, cu atât pătrundeam mai puţin sensul lor ascuns. Nu înţelegeam nici intenţiile celor doi adversari, nici cine era avantajat. Nu vedeam decât că-şi deplasau piesele ca nişte generali care fac să înainteze trupele pentru a încerca să taie o breşă în liniile inamice. Dar ţelurile strategice ale acestor mişcări depăşeau capacitatea noastră de a înţelege, căci jucători atât de tari ca cei din faţa noastră îşi calculau mişcările dinainte.

La neştiinţa noastră se adăuga încetul cu încetul oboseala, provocată mai ales de interminabilele minute de gândire ce-i erau necesare lui Czentovic, încetineala acestuia îl scotea vizibil din sărite pe compatriotul meu. Observam neliniştit că nu-şi mai găsea locul pe scaun. Aprindea nervos ţigară după ţigară sau lua note la repezeală, începu să comande sticle cu apă minerală, pe care le dădea pe gât. Era limpede că-şi calcula mişcările de o sută de ori mai repede decât Czentovic. Când acesta din urmă se hotăra, în sfârşit, după ce se gândise şi se răzgindise, să mute o piesă cu mâna sa greoaie, eroul nostru zâmbea, cu aerul cuiva care-ar fi prevăzut de mult manevra, şi răspundea pe loc. Creierul lui lucra atât de repede, încât pesemne că prevedea dinainte toate şansele partenerului său. Şi cu cât Czentovic se hotăra mai anevoie, cu atât nerăbdarea celuilalt se făcea tot mai simţită. În timp ce aştepta astfel, pe buzele lui se întipărea o expresie de contrarietate aproape ostilă.

Dar Czentovic nu se lăsa defel impresionat de atâta lucru. Pe măsură ce piesele se răreau pe masa de şah, el cădea şi mai mult pe gânduri, posomorât şi tăcut. Până la cea de-a patruzeci şi doua mişcare, partida durase două

ceasuri şi trei sferturi, iar noi o urmăream cu o privire năucă de oboseală.

Unul din cel doi ofiţeri plecase, iar celalalt citea o carte şi arunca câte-o privire asupra mesei de şah doar atunci când unul sau celălalt partener juca. Deodată – era rândul lui Czentovic – se produse ceva neaşteptat. Campionul apucase calul ca să-l mişte, şi domnul B., văzându-l ce face, se ghemui ca o pisică gata să sară. Începu să tremure din tot corpul, mută regina cu un gest sigur şi strigă triumfător: „S-a terminat! Am Încheiat socotelile!”. Se aruncă înapoi, îşi încrucişa braţele pe piept şi se uită sfidător la Czentovic cu ochii în care pâlpâia o lucire fierbinte.

Ne aplecarăm toţi asupra mesei de şah ca să urmărim manevra aceasta anunţată pe un ton atât de triumfător. La prima privire nu se vedea nimic ameninţător. Exclamaţia prietenului nostru se raporta pesemne la o dezvoltare ulterioară a situaţiei, dezvoltare pe care noi, diletanţi mărginiţi, n-aveam cum s-o prevedem. Czentovic fu singurul care nu făcuse nicio mişcare când vorbise partenerul său. Îşi păstrase calmul de parcă nici nu auzise. Nu se întâmplă nimic. În liniştea deplină din sală răsuna tic-tacul ceasului pus pe masă ca să măsoare intervalul între două mişcări. Se scurseră trei minute, apoi şapte, opt, Czentovic nu se mişca, dar ni se păru că, din pricina efortului pe care-l făcea, nările i se dilataseră şi mai mult.

Aşteptarea era din ce în ce mai insuportabilă pentru noi, ca şi pentru domnul B., care se ridică dintr-o săritură şi începu să străbată fumoarul de la un capăt la altul, la început încet, apoi din ce în ce mai repede. Toţi ochii erau îndreptaţi cu mirare asupra lui, iar eu eram extrem de neliniştit. Tocmai îmi dădusem seama că, în ciuda enervării sale, măsura mereu aceeaşi porţiune de loc; ai fi zis că o stavilă invizibilă îl oprea în mijlocul camerei şi-l

obliga să se întoarcă. M-au trecut fiorii când am înţeles că refăcea fără să vrea acelaşi număr de paşi ca în camera sa de hotel. Da, pesemne că întocmai aşa se plimbase luni întregi, ca o fiară în cuşcă, cu mâinile crispate şi umerii aplecaţi, în timp ce în privirea sa fixă şi febrilă se aprindea lucirea roşie a nebuniei. În clipa aceea mai avea încă toată prezenţa de spirit, căci se întorcea din când în când nerăbdător spre masă, pentru a vedea dacă Czentovic se decisese.

Nouă, zece minute se scurseră astfel. Se întâmplă apoi ceva la care nimeni nu se aştepta. Czentovic îşi ridică încet mâna lui greoaie. Fiecare aştepta neliniştit sa vadă ce avea el să facă.

(Continuare în numărul viitor)

Pentru a vă asigura primirea regulată a revistei „Ştiinţă şi Tehnică" şi a colecţiei „Povestiri ştiinţifico-fantastice" în perioada concediilor de odihnă şi a vacanţei de vară, prelungiţi-vă abonamentele din timp.

Abonamentele la revista „Ştiinţă şi Tehnică" şi la colecţia de „Povestiri ştiinţifico-fantastice" se primesc pînă cel mai tîrziu în ziua de 23 a lunii, cu deservire în a doua lună următoare.

Abonamentele se primesc de către difuzorii de presă din întreprinderi, instituţii şi de la sate, secţiile de difuzare a presei, precum şi de către factorii şi oficiile poştale.

Preţul abonamentelor la colecţie:

3 luni	9 lei
6 luni	18 lei
1 an	36 lei

APARE DE TREI ORI PE LUNĂ - PREŢUL 1 LE[I]